

Marcus Henricson

2 • 2014

Guldålder – men inte för alla

Pensionärliv år 2024

Guldålder – men inte för alla. Pensionärsliv år 2024.

Utgivare: Tankesmedjan Magma
www.magma.fi

Magma-studie 2 • 2014

Tryck: Gravity
Form och layout: Paradigm
Omslagsbild: Istockphoto
Foto av Marcus Henricson: Oscar Lindell

ISBN: 978-952-5864-51-9 (print)
ISBN: 978-952-5864-52-6 (online)

Magma-studier:
ISSN-L: 1798-4629
ISSN: 1798-4629 (print)
ISSN: 1798-4610 (online)

Innehållet fritt tillgängligt med vissa förbehåll:

Magma önskar få största möjliga spridning av de publikationer som ges ut. Därför kan våra rapporter fritt laddas ner via www.magma.fi. Det är tillåtet att kopiera, citera och återge avsnitt ur denna publikation förutsatt att källan anges samt att innehållet inte förändras eller förvrängs.

Magma-studie 2 • 2014

Guldålder – men inte för alla

Pensionärliv år 2024

Marcus Henricson

Innehåll

Förord	7
Om författaren	11
Sammanfattning	13
Frågorna ... och svaren?	16
Omvärldsanalys i en tid av förändring	17
Nationellt perspektiv – finlandssvenska och nordiska särdrag	19
Faktabaserade trender, scenarier för framtiden	22
Trend 1: En sviktande offentlig ekonomi	24
Trend 2: Allt högre förväntad livslängd	34
Trend 3: Urbanisering och centralisering	41
Trend 4: Service och självbetjäning i IKT-samhället	47
Trend 5: Valfrihet och kvalitetskonkurrens inom servicen	61
Trend 6: En snabbt framväxande seniorekonomi	69
Trend 7: Boendemiljön är allt viktigare för livskvaliteten	82
Trend 8: Ett pensionssystem i förändring	96
Förslag och rekommendationer	100
Suomenkielinen yhteenveto	106
Noter	111
Källförteckning	113

Förord

De förändrande demografiska förhållandena är ett ständigt återkommande tema i samhällsdebatten. Hälsovårdsreformen, planerna på en höjd pensionsålder och många andra pågående reformer har åtminstone delvis sin grund i det faktum att befolkningen åldras. Det här i kombination med den offentliga sektorns ansträngda finanser sätter sin prägel på diskussionen. Utgångspunkten blir ofta att åldrandet ökar bördan för samhället samtidigt som den offentliga sektorn tvingas skära ned kostnaderna.

Men den problemfixerade analysen är bara en del av sanningen. Den andra sidan av utvecklingen, den positiva, illustreras av att vi i Finland har en växande andel medborgare med större möjligheter att själva välja hur de vill använda sin tid. Seniorerna är i medeltal friskare och bättre bemedlade än för tjugo år sedan. De konsumerar varor och tjänster, de kan arbeta deltid och aktivera sig i olika föreningar, hjälpa till inom den tredje sektorn eller avlasta sina egna barn genom att hjälpa deras familjer i vardagen. Seniorerna utgör en resurs i samhället och en allt viktigare konsumentgrupp.

Professor Simo Koskinen vid Lapplands universitet fäste redan för tio år sedan uppmärksamhet vid motsatsförhållandet i samhällsdebatten. Han gjorde det i sitt bidrag till rapporten om åldrandet (*Ikäätyminen voimavarana*) som Statsrådet publicerade år 2004 inom ramen för regeringens framtidsredogörelse: Både på det individuella planet och i samhällsdebatten beskrevs åldrandet ofta som en belastning, sällan som en resurs och nästan aldrig som både och. Så är det än idag, i synnerhet inom den ekonomisk-politiska debatt som tenderar att utmåla Finlands framtid i mörka färger. Ofta är det dessutom ekonomin, systemet och strukturerna som är i fokus när reformbehov diskuteras, mer sällan individen, alltså dagens eller morgondagens pensionär.

Magma kontaktades i slutet av 2013 av Svenska pensionärsförbundet, SPF, som önskade en omvärldsanalys för förbundets utvecklingsbehov. Eftersom tankesmedjan inte gör beställningsarbeten utgående från *en* organisations önskemål sammanställde Magma tillsammans med SPF en projektplan med sikte på en bredare publik. I Finland finns ett stort antal organisationer och föreningar som bistår seniorerna. En del, såsom SPF, fokuserar på pensionärerna och deras intressebevakning. För andra, såsom Folkhälsan samt ett antal organisationer inom tredje sektorn, är seniorerna en viktig målgrupp, men inte den enda. För dem är det viktigt att veta hur pensionärernas levnads- och verksamhetsförutsättningar förändras. Slutligen har många företag seniorer som kunder. En snabb blick på näringslivets marknadsföring visar dock att de äldre ofta utgör en förbisedd och i vissa fall rätt okänd målgrupp.

De närmaste tio åren medför dramatiska förändringar som tangerar samhällets resurser, hälsovården, tekniken och arbetslivet. Målet med Magmas framåtblickande omvärldsanalys, som genomförts i samarbete med SPF, är att se hur seniorernas liv påverkas. Utgångspunkten har hela tiden varit att undvika en alltför probleminriktad hantering av frågeställningarna och att betrakta både risker och möjligheter. Många frågeställningar gäller Finland som helhet, oberoende av språk, andra berör specifikt de svenskspråkiga.

Till utredare valdes Marcus Henricson, jur. kand., med erfarenhet av talrika utredningar och analyser. För att säkra en mångsidig behandling av temat bildades en styrgrupp som, förutom Magmas representanter, bestod av Viveca Hagmark, pol.mag., förbundsdirektör, Folkhälsans förbund; Ingmar Karlsson, viceordf. för Borgå svenska pensionärsförening; Christel von Martens, ekon. mag., tidigare direktör för Finlands Kommunförbunds svenska verksamhet; Ole Norrback, ordf. för Svenska pensionärsförbundet, Hilikka Olkinuora, präst, ordbrukare och handledare bl. a. inom tredje sektorn;

Anneli Sarvimäki, docent, tidigare direktör och numera sakkunnig vid Äldreinstitutet samt Torbjörn Stoor, verkst. dir. vid FSKC – Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området. Magma tackar styrgruppens medlemmar för deras värdefulla idéer, förslag och kritik och för att ha fungerat som bollplank för Marcus Henricson.

Syftet med föreliggande rapport är att förutse och kartlägga centrala faktorer som på tio års sikt påverkar pensionärernas liv. Faktorerna är så många, att vissa av nödvång behandlats endast kortfattat och några frågeställningar helt utelämnats av utrymmesskäl. Gruppen pensionärer är dessutom mångskiftande, inte minst för att den omfattar medborgare med en åldersskillnad på upp till 40 år. Det säger sig självt att levnads- och verksamhetsförutsättningarna för en så heterogen grupp är mycket varierande. Vi har trots allt velat föra fram ett antal mycket konkreta slutsatser och rekommendationer. Genom analysen och rekommendationerna hoppas Magma kunna bistå beslutsfattare, de organisationer som på olika sätt stöder pensionärerna och dessutom hjälpa seniorerna själva att påverka sin framtid.

Helsingfors i oktober 2014

Björn Sundell

Utredningsansvarig

Tankesmedjan Magma

Om författaren

Marcus Henricson

(f. 1970) är jurist, konsult och auktoriserad translator. Han har ett förflutet som stads- och kommundirektör, VD inom media-branschen och specialmedarbetare i Försvarsministeriet. Sedan ett par år tillbaka är han företagare på heltid. Han har gjort ett flertal krävande utredningar både inom offentlig och privat sektor. Han är gift och har tre döttrar i skolåldern. På sin fritid motionerar han och spelar bas i ett rockband.

Sammanfattning

Begreppet pensionär är inte helt entydigt i dagens samhälle. Gränserna mellan arbete och fritid blir allt mindre skarpa. I takt med detta blir även gränsen mellan arbetsliv och pension mer diffus. Under de kommande decennierna kommer pensionärernas intressebevakning och pensionärsorganisationernas verksamhet i allt högre grad att gälla pensionärernas ekonomi, hälsa och omsorg, boende, inflytande och rätt att arbeta. Denna utveckling har bland annat lett till att flera pensionärsorganisationer i andra nordiska länder har beslutat byta namn. De nya namnen innehåller vanligen inte ordet pensionär. I stället hänvisar de till äldre, seniorer eller liknande.

Allt fler, allt friskare pensionärer vill gärna arbeta professionellt eller frivilligt även under pensionärstiden. Här kan pensionärsorganisationerna ha en viktig roll i att koordinera och förmedla sina medlemmars insatser. Eventuellt kan detta också vara en inkomstkälla för pensionärsorganisationerna.

Samtidigt bör pensionärsorganisationerna kunna erbjuda lämpliga verksamhetsformer för de pensionärer som inte har lika god hälsa.

Kostnadstrycket inom offentliga sektorn är stort och kommer ytterligare att öka. Tillräcklig resursering av de offentliga tjänsterna till seniorer kommer att vara en stor utmaning under de närmaste decennierna. Det behövs helt nya servicelösningar för att de totala resurserna hos offentliga, privata och ideella aktörer ska kunna utnyttjas effektivt. Här är en valfrihetsmodell enligt svensk förebild en intressant möjlighet. Då dessa nya lösningar byggs upp bör pensionärerna och organisationer som bevakar de finlandssvenska pensionärernas intressen aktivt delta i debatten.

I Finland, liksom i västvärlden i stort, ser vi en snabb förändring

mellan åldersgrupperna så att seniorerna blir fler och de aktivt arbetande blir färre. För samhället innebär det ökade välfärdskostnader och mindre skatteintäkter. Samtidigt har vi allt fler pensionärer som gärna arbetar längre. Det finns ett stort behov av en flexiblare övergång från yrkeslivet till pensionärstillvaron. Den här omvärldsanalysen skisserar upp några förslag.

Pensionärerna utgör en allt viktigare kundgrupp för företag nästan oberoende av bransch. I Finland trampar marknadsföringen till pensionärer inom många branscher fortfarande i barnskorna. De nuvarande och snart blivande pensionärerna är en krävande kundgrupp som samtidigt är mycket kvalitetsmedveten och pris-känslig. Detta gäller såväl konsumentprodukter och tjänster som exempelvis boende.

Befolkningsutvecklingen och den offentliga ekonomins kris innebär att dagens och morgondagens pensionärer i allt högre grad får ta ansvar för sitt eget boende och den service de behöver i sitt dagliga liv. Detta kan ske i form av kollektivt planerade och genomförda boendeprojekt, i olika nya samarbetslösningar mellan offentlig och privat sektor, eller genom helt privata lösningar som kan få offentligt stöd.

Alla pensionärer har inte råd att köpa en bostad i ett boende i form av ett bostadsaktiebolag. Pensionärsföreningarna kan ha en viktig roll i att ta initiativ till kostnadseffektiva pensionärsboenden t.ex. i form av bostadsrättsföreningar.

Pensionärerna vill gärna bo kvar i sina hem eller i samma by eller stadsdel om det kan ske på deras villkor. Här är närhet till privat och offentlig service, tillgängliga utemiljöer och trygghet i vardagen avgörande.

Tillgången till säkra, stabila IKT-tjänster kommer att vara avgörande för pensionärernas möjligheter att bo kvar i sitt eget hem. Tills vidare motsvarar de kommersiella lösningarna på marknaden inte detta behov. Det finns orsak att allvarligt överväga att skapa en

nationell standard för IKT-lösningar för seniorer. Denna bör fungera fullständigt på finska, svenska och vid behov också på samiska.

I ljuset av hur dels åldersstrukturen, dels de ekonomiska konjunkturen utvecklas blir det allt mer sannolikt att vårt pensionsystem kommer att genomgå stora förändringar under de närmaste åren. Sådana frågor faller i och för sig utanför ämnet för denna rapport. Ur pensionärsorganisationernas synvinkel är det dock viktigt dels att delta aktivt i debatten om dessa frågor, dels att beakta utvecklingen i sin egen strategiska planering.

Omvärldsanalysen avslutas med en sammanställning av rekommendationer och förslag.

Frågorna ... och svaren?

Denna omvärldsanalys utgår från ett antal frågor, såsom:

Hur kommer ekonomin att utvecklas och hur påverkar det pensionärernas livsvillkor? Hur kommer den offentliga social- och hälsovårdens resurser att påverkas? Vilka prioriteringar kommer kommunerna att göra? Hur ser morgondagens servicelösningar ut?

Kommer vi att se en ytterligare centralisering av privat och offentlig service? Kommer vi att få en välfärdsklyfta mellan pensionärer i stan och på landet? Blir pensionärerna tvungna att flytta med servicen? Eller gör de det av egen fri vilja?

Vilka boendelösningar kommer de finlandssvenska pensionärerna att efterfråga? Vilka nya modeller för boende har varit framgångsrika i Finland och utomlands? Var och hur ska de äldsta pensionärerna bo när antalet kommunala boende- och vårdplatser minskar kraftigt?

Kommer vi att ha en växande tudelning bland pensionärerna? Hur kan pensionärerna göra sina röster hörda i samhället, framför allt lokalt?

Hur påverkar dagens IKT- och självbetjäningssamhälle pensionärerna? Kommer teknologin att blir lättare att använda? Hur klarar sig de pensionärer som inte alls använder internet? Hur kommer denna grupp att utvecklas i framtiden?

Hur kan pensionärerna själva och deras organisationer engageras på helt nya sätt som en konkret resurs i samhället? Vilka nya kombinationer eller mellanformer mellan pension och arbete är möjliga? På vilka villkor?

Målet med denna rapport är inte att ge definitiva svar på alla de ovanstående frågorna. Däremot är det bra att ha dessa frågor i åtanke under läsningen.

Omvärldsanalys i en tid av förändring

Denna omvärldsanalys görs ur de finlandssvenska pensionärernas perspektiv. Syftet är att förutse och kartlägga sådana faktorer som i hög grad kommer att påverka de finlandssvenska pensionärernas tillvaro. Det huvudsakliga tidsperspektivet är tio år, dvs. 2024. En del frågor finns det ändå skäl att granska på längre sikt än så.

Ett viktigt mål med studien är att ge nuvarande och blivande pensionärer redskap för att planera och påverka sin egen framtid.

Det handlar uttryckligen om att genom en faktabaserad analys reducera graden av gissning i vårt resonemang om en sannolik framtid. Målet med en omvärldsanalys är att skapa förutsättningar för att på basen av fakta ta ställning till olika alternativ för framtiden. Detta är möjligt endast om också vägen dit är byggd på fakta.¹

Vem är pensionär?

Gränsen mellan arbete och fritid ser inte längre ut som den en gång gjorde. Mångas arbete idag – att läsa, att söka information på nätet – liknar väldigt mycket det som tidigare var fritid. Omvänt liknar mångas fritidssysselsättningar idag – trädgårdsarbete, träslöjd, skötsel av egen skog – sådant som tidigare entydigt var arbete.

Likadant är det med gränsen mellan arbetslivet och pensions-tiden. Det är inte längre helt entydigt vem som är pensionär eller förvärvsarbetar. Många väljer att vara verksamma som företagare eller engagerar sig i frivilligarbete efter pensioneringen. Likaså tar många som befinner sig mitt i arbetslivet en paus på några månader eller ett halvår.

I de andra nordiska länderna har pensionärsorganisationerna dragit konkreta slutsatser av denna utveckling. Den största pensionärsorganisationen i Danmark heter numera Ældre Sagen.

Sveriges Pensionärsförbund, som är den tredje största pensionärsorganisationen i Sverige, beslöt på sin kongress i juni 2014 att byta namn till SPF Seniorerna. Beslutet motiveras så här:

En av de utmaningar som Sverige står inför är en växande befolkning samtidigt som fördelningen ändras mellan åldersgrupperna så att de äldre blir fler och de aktivt arbetande blir färre. Det ställer ökande krav på samhället, med ökade välfärdskostnader och mindre skatteintäkter. Samtidigt blir äldre allt friskare och lever längre och kan därför också arbeta längre.

SPF Seniorerna ska vara med och bidra till att möta denna utmaning och forma framtidens Sverige. SPF Seniorernas arbete fokuserar främst på äldres ekonomi, hälsa och omsorg, boende, inflytande och rätt att arbeta.²

Situationen är densamma i Finland. Olika organisationers interna frågor såsom organisationens namn och verksamhetsprofil hör ändå inte till ämnet för denna omvärldsanalys. I stället är fokus på de olika aktörernas verksamhet i, och växelverkan med, det omgivande samhället och hur aktuella trender borde beaktas i form av konkreta insatser och åtgärder.

I denna omvärldsanalys används trots allt begreppet pensionär för att beskriva den huvudsakliga målgruppen. Det avser i första hand den som får ålderspension. I många sammanhang talas om ”nuvarande eller snart blivande pensionärer”. I en del fall, då frågan är direkt åldersrelaterad, används begreppet seniorer.

Nationellt perspektiv – finlandssvenska och nordiska särdrag

Som faktamässig utgångspunkt används här i de flesta fall de officiella uppgifterna på nationell nivå. De tidigare betydande skillnaderna i åldersstruktur mellan finlandssvenskarna och hela befolkningen håller snabbt på att utjämnas. I synnerhet i ett framtidsperspektiv är det alltså motiverat att i de flesta sammanhang demografiskt behandla de finlandssvenska pensionärerna som en del av gruppen finländska pensionärer. I vissa fall, då betydande finlandssvenska särdrag kan påvisas, tas dessa upp och analyseras separat.

Allra tydligast blir det finlandssvenska perspektivet i diskussionen om de finlandssvenska pensionärernas speciella behov och möjliga framtida lösningar. Förhoppningen är att denna omvärldsanalys kan fungera som en katalysator för det offentliga samtalet om viktiga framtidsfrågor för de finlandssvenska pensionärerna och hur olika aktörer borde förhålla sig till dem.

De tidigare betydande skillnaderna i åldersstruktur mellan finlandssvenskarna och hela befolkningen håller snabbt på att utjämnas.

I många frågor kommer finlandssvenskarnas influenser förutom från Finland också från de övriga nordiska länderna, i synnerhet Sverige. Detta gäller också nuvarande och blivande pensionärer. För finländska kommuner, företag och organisationer har det alltid varit naturligt att ha ett aktivt utbyte med nordiska kolleger.

För många finlandssvenskar, speciellt på Åland och i delar av Österbotten, är influenserna från Sverige minst lika starka som,

De tidigare betydande skillnaderna i åldersstruktur mellan finlandssvenskarna och hela befolkningen håller snabbt på att utjämnas.

och ofta starkare än, från det finskspråkiga Finland. Detta gäller allt från kultur och media till underhållning och reklam.

I en omvärldsanalys ur de finlandssvenska pensionärernas perspektiv bör analysen därför inte uteslutande bygga på inhemska källor. I många frågor bör man för att få en realistisk bild också beakta forskningsrön och debatt i Sverige och de övriga nordiska länderna. Detta gäller i speciellt hög grad i frågor där värderingar, boende, konsumentbeteende och relationer spelar en central roll.

Ett annat skäl att jämföra med Sverige är att det för en finlandssvensk läsare är lätt att gå till källorna och läsa vidare om de frågor man är speciellt intresserad av. Likaså är tröskeln låg att kontakta de aktörer som nämns och t.ex. komma överens om ett studiebesök kring någon speciellt intressant fråga.

Faktabaserade trender, scenarier för framtiden

I vart och ett av de kommande kapitlen presenteras en trend som sannolikt kommer att påverka de finlandssvenska pensionärernas vardag under de kommande decennierna. Trenderna har formulerats på basis av en stor mängd fakta.

Varje trend har getts ett eget kapitel. De flesta kapitel inleds med en beskrivning av några tänkbara framtidsscenarier. Ofta är dessa scenarier helt eller delvis varandras alternativ, även om det givetvis är möjligt att de olika scenarierna förverkligas delvis samtidigt och i varierande grad.

Scenariernas tidsperspektiv sträcker sig tio år framåt, alltså till 2024. Scenarierna är inte avsedda som exakta eller heltäckande framtidsbilder. De är ofta ganska radikala exempel på vad trenden i fråga konkret kan innebära. Deras uppgift är att driva läsarens egen tankeprocess framåt och att förankra diskussionen på en konkret nivå.

Efter scenarierna följer en mer ingående beskrivning av den trend som behandlas i kapitlet. Den innehåller ofta en hel del siffror och andra faktauppgifter. För att underlätta läsningen har endast de viktigaste faktauppgifterna tagits med i texten.

För den som är intresserad av ytterligare faktabakgrund rekommenderas den omfattande källförteckningen, inklusive webblänkar. Där ingår också sådana källor till vilka det inte finns några direkta hänvisningar i texten.

I flera kapitel ingår förslag på åtgärder för att möta de utmaningar eller dra nytta av de möjligheter som beskrivs i kapitlet. Beroende på ämne riktas dessa förslag eller rekommendationer till

- Pensionärerna själva,
- Pensionärsorganisationerna,
- Andra organisationer som driver pensionärernas intressen,
- Expertorgan och myndigheter,
- Företag som har eller gärna skulle ha pensionärer som kunder,
- Kommunerna,
- Lagstiftaren och
- Olika aktörer inom tredje sektorn.

I sammanfattningen i början av rapporten beskrivs trenderna i korthet. Sist i rapporten finns alla förslag och rekommendationer samlade.

Trend 1: En sviktande offentlig ekonomi

Scenario A: Behovsprövad offentlig service, privata alternativ

År 2024 har lagstiftaren sett sig tvungen att begränsa rätten till offentlig äldreomsorg och boendeservice. Dessa tjänster är endast tillgängliga för den som inte själv eller med sina närmaste anhörigas hjälp kan bekosta sitt boende och sin service som pensionär.

Pensionärer som själva eller vars anhöriga har möjlighet att bekosta privata alternativ har inte rätt till dessa tjänster inom offentlig sektor. Många börjar därför redan i 50-årsåldern planera för sitt pensionärsboende.

Sextioåringar som säljer sina hus och lägenheter sluter sig samman i andelslag eller aktiebolag och bildar privata, kostnads-effektiva pensionärsboenden med färdiga servicelösningar. Dessa sammanslutningar kan få kommunalt stöd mot att invånarna avstår från rätten till vissa offentliga tjänster.

Scenario B: Den offentliga servicen är ingens första val

Fram till år 2024 har de politiska beslutsfattarna inte klarat av att prioritera tillgången till offentliga tjänster för seniorer. I princip har alla alltså lika tillgång till offentliga tjänster för seniorer. På grund av resursbrist kämpar den offentliga äldreomsorgen och de få boenden som finns kvar dock med ständig överbeläggning.

Den som har möjlighet finansierar sitt eget boende och sin egen service. På grund av den höga skattegraden är detta dock endast ett fåtal förunnat. De flesta kommuner har redan höjt sina skatteprocenter till smärtgränsen.

Scenario C: Hård prioritering av tjänster till seniorer, ökade generationsklyftor

Fram till 2024 har de politiska beslutsfattarna genom lagstiftning och kommunala beslut prioriterat resurserna till tjänster för seniorer. I gengäld har resurserna till dagvård, skola, kultur- och fritidstjänster samt hälsovård för yngre invånare minskats. Detta har lett till att kommunen tar ut fullt pris för många sådana tjänster som tidigare helt eller delvis finansierats med skattemedel.

För att garantera att den hårt prioriterade servicen till seniorer förverkligas på ett rättvist sätt har den statliga kontrollen skärpts. Verksamheten är starkt normstyrd. För att kunna erbjuda en tillräcklig kapacitet och olika alternativ har ett lagstadgat valfrihets-system införts inom äldreomsorg och primärvård. Kommunen eller social- och hälsovårdsdistriktet styr och finansierar systemet, inom vilket offentliga, privata och ideella aktörer erbjuder tjänster på lika villkor. I mån av möjlighet kan klienten själv välja serviceproducent.

Den hårda prioriteringen av resurser till äldreomsorg och hälsovård har lett till växande motsättningar mellan generationerna. De flesta inser det etiskt riktiga i att satsa på äldreomsorgen. Många ifrågasätter ändå om det är klokt att detta sker till priset av en bristfälligt resurserad dagvård och grundskola. Exempelvis har beslutet att avskaffa skollunchen mötts av hård kritik.

Offentliga sektorns pengar kommer faktiskt inte att räcka till!

Sedan den ekonomiska recessionen 2008 har den ekonomiska utvecklingen i Finland varit mycket svag, med dryga två år utan tillväxt i BNP. Samtidigt har vi en mycket svag eller negativ reell tillväxt i skatteintäkter. Arbetslöshetsgraden i Finland har i fem års tid legat kring 8 %. I denna situation är det inte självklart att man lyckas upprätthålla den offentliga social- och hälsovården i nuvarande omfattning.³

En allt mindre del av befolkningen förvärvsarbetar. Den offentliga vården och omsorgen blir allt dyrare. Vi lever allt längre. Allt färre ska alltså försörja allt fler. Staten och kommunerna har under de gångna decennierna samlat på sig en alltför stor skuldbörda, som fortfarande växer. Statens skuld ökar med ca 12 000 euro per minut och närmar sig 100 miljarder euro.⁴ Kommunernas och samkommunernas skuldsättning var ca 16 miljarder euro vid slutet av 2013.⁵

I maj 2014 gav Statens revisionsverk en berättelse till riksdagen över granskningen av och tillsynen över finanspolitiken. I berättelsen konstaterar revisionsverket bland annat att man redan nu bör förbereda sig på att de offentliga utgifternas reella belopp inte får öka under de närmaste åren. Om så ändå sker, måste utgiftsökningen täckas med ökade intäkter. Revisionsverket konstaterar att de närmaste åren kommer att innebära skärpta krav på en stram styrning av de offentliga utgifterna.

Enligt Statens revisionsverk är de två största utmaningarna i ekonomin

- Den långsamma ekonomiska tillväxten och
- Det ökade kostnadstryck inom den offentliga servicen som beror på att befolkningen åldras.

Statens revisionsverk konstaterar att den långsamma tillväxten leder till att skatteintäkterna ökar långsamt, och att de offentliga utgifterna måste anpassas till detta. Man uppmanar regeringen att i snabb takt genomföra åtgärderna i det strukturpolitiska programmet som regeringen godkände hösten 2013.⁶

Konkurrenskraft och offentliga finanser – olika perspektiv

World Economic Forum (WEF) anser i en rapport i juni 2014, som fått stor uppmärksamhet i media, att Finland är det mest konkurrenskraftiga av EU-länderna.⁷ I en annan rapport från WEF i september 2013 förutspås Finlands konkurrenskraft 2013-2014 vara tredje bäst i världen, efter Schweiz och Singapore.⁸ Borde inte då ett sådant land ha alla förutsättningar att finansiera sin offentliga sektor även i framtiden?

Inte utan vidare. I de rapporter som nämns ovan, och i många andra jämförelser där Finland nått toppplaceringar bland världens länder, påverkas bedömningen inte direkt av underskottet eller skuldsättningen inom den offentliga ekonomin. I dessa jämförelser fäster man större vikt vid de nuvarande strukturerna inom offentliga sektorn än vid förutsättningarna att upprätthålla dem i framtiden.

Huvudfokus i WEF:s rapporter ligger ändå inte på offentliga sektorn. WEF definierar konkurrenskraft som den uppsättning institutioner, regler (*policies*) och faktorer som avgör ett lands produktivitetsnivå.⁹ Med produktivitet avses i detta sammanhang vilken utdelning man kan få på investeringar eller annat bundet kapital.

Finlands framskjutna placeringar i de ovan nämnda rapporterna uttrycker alltså WEF:s bedömning att den finländska ekonomin

på sikt har relativt goda förutsättningar för tillväxt i BNP. Om denna potential förverkligas, kommer det på sikt att förbättra våra förutsättningar att upprätthålla den offentliga välfärden.

Den konkurrenskraft som uttrycks bl.a. i WEF:s rapporter innebär alltså ett visst hopp om att vi någon gång i framtiden ska kunna minska den offentliga skuldsättningen. Det ändrar ändå inte på det faktum att vår offentliga sektor är överskuldssatt och har allt för höga kostnader.

Därmed är vi tillbaka vid den slutsats som uttrycks i Statens revisionsverks berättelse om statsfinanserna i maj 2014: Först måste de offentliga utgifterna anpassas till skatteintäkterna och den offentliga skuldsättningen stoppas. Vi kan alltså vänta oss betydande minskningar och omprioriteringar i den offentliga servicen.

De faktorer som väger tungt i WEF:s rapporter minskar alltså inte behovet att anpassa den offentliga sektorns utgifter. De kan ändå ha stor betydelse när det gäller att ta i bruk nya lösningar för att uppnå detta mål.

Ett exempel är det faktum att en stor del av finländarna, även pensionärerna, har tillgång till relativt snabba dataförbindelser och är mer eller mindre vana att använda dator och/eller pekplatta. Detta innebär goda förutsättningar för att ta i bruk nya IKT-lösningar t.ex. i form av e-hemtjänst.

Krisen kan betyda nya möjligheter för pensionärerna

Sannolikt kommer vi inom en nära framtid att behöva helt nya servicelösningar, som gör det möjligt att så effektivt som möjligt utnyttja den totala servicekapaciteten och de finansiella resurserna inom offentliga, privata och tredje sektorn.

Sådana nya lösningar kommer inom en nära framtid att behövas

- Nationellt i form av lagstiftning och andra strukturella åtgärder,
- På finlandssvensk nivå i form av nya samarbetsformer mellan olika aktörer,
- Regionalt i form av nya regionala servicelösningar och
- Lokalt i form av nya strukturer för att engagera pensionärerna och deras organisationer i frivilliga och helt eller delvis avlönade insatser då offentliga sektorns egna resurser inte räcker till.

Låt oss svänga på frågan! Den ekonomiska krisen i Finland och övriga Europa kan faktiskt innebära nya möjligheter ur de finlandssvenska pensionärernas perspektiv. Lösningar och modeller som tidigare inte verkat realistiska kan bli möjliga att genomföra i en långsamt växande eller rent av krympande ekonomi. Åtminstone följande möjligheter är värda att beakta:

- Det kan vara möjligt att bygga och starta upp nya kostnadseffektiva boenden som drivs av invånarna själva.
- Investeringar i boende och service med relativt låg men säker avkastning kan vara attraktiva för placerare under en lågkonjunktur.
- De historiskt låga fastighetspriserna i en del europeiska länder kan möjliggöra helt nya lösningar t.ex. för intervallvård eller avlastning.
- Lågkonjunkturen påverkar den allmänna inställningen till ideella insatser och frivilligarbete i positiv riktning.
- Detta kan leda till en ökad efterfrågan på pensionärernas frivilliga och/eller betalda insatser.
- Lågkonjunkturen kan leda till mer positiva attityder till företagande

- Detta kan innebära en ny efterfrågan för pensionärer som gärna skulle vara aktiva som företagare.
- Ökad krismedvetenhet i kommunerna kan leda till större öppenhet för helt nya servicelösningar i samarbete med privata och ideella aktörer.

Med allt större press på de offentliga resurserna är det viktigt att det finns en särskild instans med ett klart mandat att bevaka den språkliga minoritetens intressen.

Svenska sektioner – för resurser och demokrati

Resurserna för den offentliga servicen blir föremål för allt hårdare prioriteringar. Då är det viktigt att det inom kommuner, samkommuner och eventuella framtida social- och hälsovårdsområden finns en särskild instans med ett klart mandat att bevaka den språkliga minoritetens intressen. De flesta finlandssvenska pensionärer bor i tvåspråkiga kommuner med finsk majoritet. De bör aktivt utnyttja de möjligheter det demokratiska systemet erbjuder att slå vakt om servicen på svenska.

Enligt det förslag till ny kommunallag som föreslås träda i kraft den 1 januari 2015 kan kommunen tillsätta sektioner för vardera språkgruppen också inom andra sektorer av kommunens verksamhet än utbildningen. Sektionens medlemmar ska i så fall väljas bland medlemmarna i respektive språkgrupp.¹⁰ Detta kan vara ett sätt att stärka de svenskspråkiga pensionärernas röst i den demokratiska beslutsprocessen.

Behovet av en svenskspråkig sektion eller ett motsvarande organ hänger bland annat samman med åldersstrukturen i kommunen. Andelen svenskspråkiga bland pensionärerna kan i en del

**Med allt större press på
de offentliga resurserna
är det viktigt att det finns en
särskild instans med ett klart
mandat att bevaka den språk-
liga minoritetens intressen.**

kommuner vara betydligt högre än bland hela befolkningen. Då kan det ur ett rent demokratiperspektiv vara motiverat att inrätta en sektion för svenskspråkig service till seniorer.

Vilket ansvarsområde en eventuell svenskspråkig sektion bör ha beror på hur kommunens organisation är uppbyggd. Kommunerna har stor frihet att själva utforma sin organisationsstruktur. I de flesta kommuner har man en traditionell sektormodell, där t.ex. äldreomsorg, serviceboende och hemservice hör till socialsektorn eller en kombinerad social- och hälsosektor.

Allt fler kommuner inför process- eller livscykelmodeller i sin verksamhet, där t.ex. olika slags tjänster för seniorer bildar en organisatorisk helhet eller en serviceprocess med gemensam ledning. Nämndorganisationen är uppbyggd i enlighet med den organisatoriska lösning kommunen valt. En språklig sektion bör i varje händelse vara underställd en nämnd eller ett annat organ i kommunen.

Förslag: Sök nya servicelösningar, inrätta svenska sektioner

För kommunen kan de lokala språkförhållandena innebära att man bör

- Söka nya servicelösningar, eventuellt tillsammans med grannkommunerna, privata aktörer och tredje sektorn, för att uppnå tillräcklig volym i den svenska servicen.
- Grundligt analysera vård- och servicekedjorna ur specifika klientgruppers, t.ex. de svenskspråkiga 85 år fylldas, perspektiv och göra nödvändiga förändringar i verksamhetens strukturer.
- Engagera äldrerådet i kommunen och de lokala organisationer som driver de svenskspråkiga pensionärernas, klienter-

nas eller patienternas intressen samt beakta deras synpunkter i utvecklingsarbetet.

- Överväga att inrätta en sektion för svenskspråkig service till pensionärer i sådana fall då den språkliga fördelningen bland seniorerna klart avviker från hela befolkningens språkliga fördelning.

För de svenskspråkiga pensionärsorganisationerna och andra organisationer som driver de svenskspråkiga klienternas intressen är det i detta sammanhang viktigt att

- Aktivt rikta sig till de aktörer i kommunen som ansvarar för boende och service för seniorer och framföra sina synpunkter, både direkt och via medlemmarna i kommunens äldreråd.
- Vid behov initiera en diskussion med kommunens ledning om behovet av en sektion för svenskspråkig service till seniorer inom något av organen i kommunen.

Trend 2: Allt högre förväntad livslängd

Vi förväntas leva allt längre

År 2012 förväntades den som fyllde 63 år leva ytterligare 21,4 år eller till 84,4 års ålder. Den som fyller 63 år 2025 förväntas i medeltal leva till 86,5 års ålder. Enligt prognosen fortsätter den förväntade medellivslängden för 63-åringar att stiga ytterligare flera decennier framöver.

Denna snabba ökning av den förväntade medellivslängden är en fortsättning på en trend som varit obruten i Västeuropa och Finland i mer än ett sekel. Samtidigt minskar skillnaden i åldersstruktur och därmed i förväntad livslängd mellan finlandssvenskarna och befolkningen i stort.

Ur ett folkhälsoperspektiv är den snabba, obrutna ökningen av medellivslängden under tiden efter andra världskriget en enorm framgång. En viktig bakgrundsfaktor är ökningen av det ekonomiska väståndet. Lika viktiga är de målmedvetna och systematiska satsningar på förebyggande folkhälsoarbete och hälsofostran som genomsyrat det finländska samhället under det gångna halvseket.

Denna i grunden positiva utveckling medför ändå en rad nya samhällspolitiska och ekonomiska utmaningar. För närvarande kännetecknas situationen i Finland bland annat av

- Ett allt större antal pensionärer som lever till allt högre ålder,
- Bibehållen pensionsålder och ett oförändrat pensionsystem i övrigt,

- Oförändrad nativitet som förutspås sjunka på sikt, och
- En obetydlig nettoinflyttning av personer i arbetsför ålder.

Dessa faktorer sammantaget innebär att ett oförändrat eller minskande antal personer i arbetsför ålder ska finansiera ett allt dyrare pensionssystem för allt fler pensionärer som lever till allt högre ålder. Vi står inför en dramatiskt försvagad äldreförsörjningskvot.

Försörjningskvoten försvagas snabbt

Äldreförsörjningskvoten beskriver förhållandet mellan antalet personer i normal pensionsålder och antalet personer i arbetsför ålder. Pensionsskyddscentralen räknar i sin prognos med att äldreförsörjningskvoten, dvs. antalet 65 år fyllda per 100 i arbetsför ålder, kommer att öka från 29 % till 41 % mellan åren 2012 och 2025. Detta beror nästan helt på att antalet 65 år fyllda ökar.

Den snabba förändringen i åldersstrukturen innebär också att nya viktiga marknadssegment växer fram för företagen. Detta gäller såväl konsumentprodukter och tjänster som t.ex. resor och boende. De nuvarande och blivande pensionärerna är en krävande, pris- och kvalitetsmedveten kundgrupp.

Hur många som faktiskt arbetar respektive lyfter pension påverkas givetvis också av många andra faktorer än enbart åldersstrukturen. Då alla dessa andra faktorer beaktas räknar man med att antalet pensionärer i förhållande till antalet personer som faktiskt förvärvsarbetar ökar snabbt. År 2012 gick det 0,59 pensionärer på varje person i arbetslivet. Fram till 2025 beräknas andelen öka till 0,69.¹¹

Äldreförsörjningskvoten är bland annat en viktig utgångspunkt när man ska bedöma förutsättningarna att

1. Finansiera det existerande pensionssystemet, och att
2. Upprätthålla den skattefinansierade äldreomsorgen och andra offentliga tjänster till seniorer.

Äldreförsörjningskvoten som sådan är en effekt av den demografiska utvecklingen och står utanför politisk kontroll. Den samhälls-politiskt intressanta frågan i detta sammanhang är snarare vilka slutsatser vi bör dra av förändringarna i den förverkligade och prognostiserade förändringen i äldreförsörjningskvoten. Bland annat följande frågor är viktiga ur de finlandssvenska pensionärernas synvinkel:

- Vilka faktorer påverkar möjligheterna att finansiera pensionssystemet nu och i framtiden?
- På vilket sätt kan dessa faktorer styras?
- Vilka ändringar borde eventuellt göras i pensionssystemet för att säkra dess hållbarhet på längre sikt?
- Vad innebär äldreförsörjningskvoten för skattefinansieringens utveckling?
- Hur påverkas möjligheterna att finansiera äldreomsorg, hälso- och sjukvård och andra offentliga tjänster till seniorer?
- Hur borde den offentliga servicen organiseras så att skattepengarna kan användas effektivare än idag?
- Hur kan de finlandssvenska pensionärernas tillgång till service på modersmålet tryggas då kommuner och andra aktörer lägger om sina strukturer?

År 2012 gick det 0,59 pensionärer på varje person i arbetslivet. Fram till 2025 beräknas andelen öka till 0,69.

**År 2012 gick det 0,59
pensionärer på varje person
i arbetslivet. Fram till 2025
beräknas andelen öka till 0,69.**

Finlandssvenskarna lever längre – men skillnaden minskar snabbt

Under hela 1900-talet var finlandssvenskarnas genomsnittsålder betydligt högre än hela befolkningens. Dock har finlandssvenskarnas genomsnittsålder stigit betydligt långsammare än hela befolkningens, vilket lett till att skillnaden nästan utplånats. Utvecklingen under perioden 1970–2012 beskrivs i nedanstående tabell:

Genomsnittsålder, år	1970	2012
Hela befolkningen	32,9	42,4
Finlandssvenskar	38,6	42,9

I Kyrklätt är mer än 50 % av invånarna över 85 år svenskspråkiga.

Trots att genomsnittsåldern alltså håller på att utjämnas, är andelen pensionärer fortfarande märkbart större bland finlandssvenskarna. Vid utgången av 2013 var 68 594 svenskspråkiga eller 23,6 % av alla finlandssvenskar 65 år fyllda. Andelen 65 år fyllda bland hela befolkningen var 19,4 %. Andelen 75 år fyllda var bland finlandssvenskarna 11,0 % och bland hela befolkningen 8,5 %.¹²

De åldersgrupper som idag uppnått eller inom de närmaste tio åren uppnår pensionsåldern är fortfarande klart överrepresenterade bland finlandssvenskarna jämfört med befolkningen som helhet. Ju högre upp i åldrarna vi kommer, desto tydligare blir denna skillnad. Samtidigt är trenden tydlig: Skillnaderna i åldersstruktur mellan finlandssvenskar och befolkningen som helhet jämnas ut relativt snabbt.

När det gäller personer över 85 år är utvecklingen ännu tydligare. Här är det motiverat att ta ett något längre perspektiv och granska perioden 1950–2012:

Antal och andel 85 år fyllda	1950		2012	
Hela befolkningen	4 030	0,1 %	129 075	2,4 %
Finlandssvenskar	1 631	0,5 %	10 460	3,6 %

Den relativt snabba utjämningen i åldersstruktur mellan finlandssvenskarna och befolkningen i stort innebär också att språkförhållandena kan variera kraftigt mellan olika åldersgrupper på samma ort. Detta gäller speciellt på orter som under en generation genomgått en avgörande förändring i de språkliga förhållandena.

Ett exempel på en ort med väldigt olika språkförhållanden i olika åldersgrupper är Kyrkslätt, där mer än 50 % av invånarna över 85 år är svenskspråkiga. Detta ställer väldigt specifika krav på kommunens service till seniorer, då de svenskspråkigas andel av kommunens hela befolkning endast är 17,7 %.¹³ Andra exempel på orter där de svenskspråkigas andel är betydligt större i de högre åldersgrupperna är Borgå och Sibbo.

Åldersstrukturen ställer nya krav på närdemokratin

Skillnaden i genomsnittsålder mellan finlandssvenskarna och hela befolkningen var år 2012 endast ett halvt år, då den ännu 1970 låg på 5,7 år. Man kan förutspå att denna utjämning fortsätter så att skillnaderna i åldersstruktur mellan finlandssvenskarna och majoritetsbefolkningen inom kort kommer att vara så små att de saknar praktisk betydelse för vår bedömning av pensionärernas framtid.

Däremot kommer vi ännu en tid framöver att se sådana stora lokala skillnader i åldersstrukturen som beror på snabba förändringar i de språkliga förhållandena på enskilda orter. Ett exempel på detta är den språkliga fördelningen bland över 85-åringar i Kyrkslätt, som beskrivits ovan.

Även på många andra orter och i andra regioner i Svenskfinland skiljer sig den språkliga fördelningen bland pensionärerna märkbart från förhållandena bland hela befolkningen. Detta gäller i synnerhet gruppen över 85 år. Dessa strukturella skillnader kommer att jämnas ut med tiden. De kommer ändå att vara en viktig faktor att beakta på det lokala planet under mer än ett decennium framöver.

På orter och i regioner där andelen svenskspråkiga är betydligt större bland pensionärerna än bland hela befolkningen ställs speciella krav på alla aktörer som erbjuder tjänster till pensionärer.

Längre medellivslängd innebär också ett större antal personer med olika grader av minnessjukdom och andra funktionsnedsättningar. Ofta leder detta till att kunskaperna i andra språk än modersmålet avtar. Därmed blir fullständig service på modersmålet på ett mycket konkret sätt en fråga om att klara vardagen.

I många tvåspråkiga kommuner med en betydande svenskspråkig minoritet klarar man inte av att erbjuda hela service- och vårdkedjor på svenska. Ofta handlar det om att en enskild kommun inte lyckas rekrytera tillräckligt med svenskspråkig personal för att bygga upp enheter som fungerar helt på svenska. Å andra sidan visar erfarenheten att när man väl lyckats bygga upp en helt svenskspråkig enhet, är den också i fortsättningen en attraktiv arbetsplats för svenskspråkig personal.

Oberoende av hur man valt att ordna olika serviceformer är det kommunen som bär ansvaret för att invånarna får de social- och hälsotjänster de har rätt till. I en kommun där den språkliga fördelningen bland pensionärerna klart avviker från genomsnittsbefolkningens kan det uppstå ett demokratiproblem. En åldersgrupp som är i stort behov av kommunal service är relativt sett underrepresenterad i kommunens reguljära beslutsfattande.

Trend 3: Urbanisering och centralisering

Scenario A: Centraliserad service, koncentrerat äldreboende

Fram till 2024 har boende, handel och service i de flesta kommuner koncentrerats antingen till kommunens centrum eller till ett antal klart definierade delområdescentra. Även den kommunala grundservicen har koncentrerats till en eller några få platser i kommunen. Det uttalade nationella målet är att koncentrera all kommunal service, även tjänster för seniorer, till kommuncentrum eller delområdescentra.

Samtidigt har kommunerna lagt om tyngdpunkten i sin äldreomsorg i enlighet med de nationella riktlinjerna. Fram till 2024 innebär detta en kraftig minskning av platsantalet inom institutionsvård och serviceboende.

Eftersom kommunerna inte har resurser att upprätthålla service på hela kommunens område, har även de tjänster som riktar sig till seniorer koncentrerats till centralorter och delområdescentra. Även lagstiftaren har omfattat denna strategi, och i detta scenario förpliktar lagen inte längre kommunen att erbjuda likvärdig service i hela kommunen, t.ex. i form av hemservice eller hemsjukvård.

Den lokala centraliseringstrenden accelererar av egen kraft: Centraliseringen av servicen styr flyttningsrörelsen, vilket slutligen gör det ohållbart att upprätthålla kommunal service på glesbygden. Pensionärerna flyttar med servicen, en del frivilligt, andra av nödtvång.

Scenario B: Decentraliserad service, fortsatt splittrad samhällsstruktur

Fram till 2024 har de nuvarande nationella riktlinjerna för utveckling av den öppna vården och ökat boende i eget hem verkställts. Antalet platser på kommunalt finansierade anstalter och serviceboenden har minskat dramatiskt, trots att antalet invånare över 75 år ökar snabbt.

Tydliga prioriteringar på nationell, regional och lokal nivå har inneburit att man kunnat behålla och i vissa fall bygga ut servicen till seniorer som bor hemma. De flesta kommuner har satsat på att erbjuda en heltäckande hemservice och hemsjukvård på hela kommunens område. I detta syfte har många nya grupper engagerats i servicen till pensionärer som bor hemma, såsom:

- Flera yrkesgrupper utanför social- och hälsovården på professionell basis, samt
- Pensionärer, anhöriga och andra frivilliga i form av ideella insatser i pensionärsföreningars och andra frivilliga organisationers regi i nära samarbete med kommunen.

Så gott som alla kommuner har tagit i bruk nya IKT-lösningar för kontakt, rådgivning och övervakning i hemmen. Det finns en fungerande marknad för sådana lösningar. Via samma utrustning kan pensionärerna också hålla daglig kontakt med varandra och sina anhöriga. Kommunerna och leverantörerna lanserar kontinuerligt nya tjänster som kan användas via samma utrustning, t.ex. inom måltidsservice, dagligvaruhandel och apoteksservice.

De flesta pensionärer väljer att bo kvar i sin hemby eller stadsdel i stället för att flytta till områden med bättre service. På många ställen är pensionärerna en växande konsumentgrupp, som uppskattar lokal service. På en del ställen har detta åter gjort det lön-

samt att etablera en bybutik med post-, bank- och försäkringsservice. Även för företag inom bl.a. hemservice, personlig vård samt hushålls- och trädgårdstjänster har en del tidigare olönsamma byar och stadsdelar åter blivit lönsamma marknader.

Globalt är problemet urbanisering, i Norden en gles samhällsstruktur

Urbaniseringen är kanske det bästa exemplet på en global trend som uppträder spegelvänd i Norden, inte minst i Finland. Då urbaniseringen globalt är ett av mänsklighetens största problem, är situationen hos oss den rakt motsatta. För att kunna stärka den ekonomiska, ekologiska och nationalekonomiska hållbarheten i samhället strävar man uttryckligen efter en tätare och mer enhetlig boende- och servicestruktur.

Denna strävan är en av de grundläggande principerna i de riktstäckande målen för områdesanvändningen. De har utfärdats av Finlands regering och utgör en bindande norm i all samhällsplanering. Där sägs bl.a. att:

Livsmiljöernas ändamålsenlighet och ekonomi främjas genom att den befintliga samhällsstrukturen utnyttjas och i tätorterna skapas en mera sammanhängande struktur. Samtidigt som tätorterna blir enhetligare förbättras kvaliteten på livsmiljön. Samhällsstrukturen utvecklas så att tjänster och arbetsplatser blir tillgängliga för många olika slag av befolkningsgrupper.

I Miljöministeriets anvisningar om tillämpning av de riktstäckande målen sägs bl.a. att:

De särskilda målen kan också innebära förpliktelser att göra eller undvika en viss typ av planlösningar, eller gränser som inte får överskridas i planläggningen. Ett sådant mål av typen specialvillkor är t.ex. att nya märkbara områden för bostäder, arbetsplatser och serviceverksamhet inte får placeras utanför den befintliga samhällsstrukturen [...]¹⁴

I Finland har vi alltså en situation där myndigheterna hela 2000-talet aktivt har arbetat och också i fortsättningen kommer att arbeta för en ökad centralisering. Detta gäller planeringen av boende och trafik, men också servicelösningar inom offentlig sektor. Till detta finns det goda skäl ur såväl ekologisk som samhällsekonomisk och näringspolitisk synvinkel.

Biltätheten bland pensionärerna är betydligt lägre än hos befolkningen i genomsnitt. I synnerhet gäller detta gruppen över 85-åringar, av vilka ytterst få har bil eller körkort. Därför kommer centraliseringen att beröra pensionärerna i ännu högre grad än befolkningen i stort. Pensionärerna blir i högre grad än andra invånare på glesbygden tvungna att välja mellan att flytta eller att bo långt från servicepunkterna.

Pensionärerna blir i högre grad än andra invånare på glesbygden tvungna att välja mellan att flytta eller att bo långt från servicepunkterna.

I många kommuner har utnyttjandegraden i resurserna för hemvård, hemsjukvård och andra tjänster till seniorer som bor hemma under 2000-talet höjts till smärtgränsen. Exempelvis inom hemvården kan det handla om en fördubbling av antalet klientbesök per hemvårdare. Både antalet klienter inom hemvården och deras vårdbehov ökar fortfarande.

Sannolikt kommer kommunerna inte under de närmaste decennierna att klara av att upprätthålla nuvarande servicenivå till de

Pensionärerna blir i högre grad än andra invånare på glesbygden tvungna att välja mellan att flytta eller att bo långt från servicepunkterna.

pensionärer som bor hemma och är i behov av daglig vård. Detta kan ändå vara möjligt om lagstiftaren och kommunerna verkligen väljer att prioritera servicen till seniorer på bekostnad av andra skattefinansierade serviceformer.

Den centraliseringspolitik som beskrivs ovan är inte till alla delar förenlig med målsättningen att allt fler äldre ska bo kvar i sina hem. Inte alla äldre på glesbygden kan eller vill flytta in till centralorterna. Samtidigt har de samma rätt till offentlig service som alla andra.

Trend 4: Service och självbetjäning i IKT-samhället

Scenario A: Att orientera på egen hand i IKT-djungeln

Fram till 2024 har de flesta pensionärer tagit i bruk en dator, pekplatta eller motsvarande apparat för att få tillgång till elektroniska tjänster. En stor del av pensionärerna använder PC-datorer med kommersiella bredbandsanslutningar. Bristen på kontinuerligt användarstöd leder till tekniska problem som de flesta pensionärer inte kan lösa själva. För de flesta pensionärer leder detta till längre och kortare avbrott i uppkopplingen. Elektronisk kontakt, rådgivning och övervakning är därför inte en pålitlig metod t.ex. för hemtjänsten och hemsjukvården.

Pensionärsföreningarna har organiserat IKT-kurser och användarstöd med frivilliga krafter, men deras resurser räcker inte till att hjälpa alla. Eftersom det inte finns något gemensamt, standardiserat gränssnitt är pensionärerna tvungna att lära sig olika program för att sköta bankärenden, dagligvaruhandel, myndighetskontakter, e-post, sociala medier etc. De olika lösningarna är inte sinsemellan kompatibla och integrerade, vilket gör helheten svår att behärska.

De som har råd köper helhetslösningar med lättanvänd, dyrare hårdvara, användarvänliga, stabila, integrerade program och tillgång till professionellt användarstöd. Användningen av IKT blir alltså en faktor som ökar tudelningen bland pensionärerna.

Scenario B: Ett standardiserat IKT-gränssnitt för seniorer

Fram till år 2024 har man genom ett samarbete mellan Social- och hälsovårdsministeriet och Kommunförbundet tagit fram en standardiserad plattform för IKT-lösningar för pensionärer som bor hemma. Det finns klara specifikationer för allt från hårdvara och operativsystem till programmets användargränssnitt, kompatibilitet och integration. Systemet finns i två varianter: En som kopplas till en vanlig TV och en som innehåller en separat skärm.

Systemet används för kontakt, rådgivning och övervakning i vården, pensionärernas kontakter sinsemellan och med anhöriga, allmän kommunikation via sociala medier och videosamtal, dagligvaruhandel, bank- och försäkringstjänster, dagligvaruhandel etc. Eftersom det är en växande marknad, lanserar privata, offentliga och ideella aktörer ständigt nya tillämpningar för den gemensamma plattformen. Alla program och tillämpningar är helt integrerade i ett enda, lättanvänt, stabilt format. I tjänsten ingår en stabil, förmånlig nätförbindelse.

Kommunerna upphandlar helhetslösningen som tjänst, inklusive leasingavgifter, programuppdateringar, handledning och stöd. Den valda leverantören levererar tjänsten och kommunen uppbär en avgift som varierar enligt användarens vårdbehov och betalningsförmåga. Även friska pensionärer med god ekonomi kan välja att använda tjänsten och betalar då fullt pris.

Många pensionärer klarar sig utmärkt utan nätet – andra inte alls

Finland ligger i världstoppen när det gäller antalet bredbandsanslutningar och mobiltelefoner per invånare. Finländarna är snabba att ta i bruk ny teknik. Vi utnyttjar gärna nya lösningar på inter-

net för att uträtta ärenden, handla varor och tjänster, hålla kontakt med släkt och vänner eller konsumera underhållning och kultur via dator eller mobilt.

Också i produktionen och marknadsföringen av nya tillämpningar för dator, pekplatta och mobil är Finland i förhållande till landets storlek och betydelse i övrigt mycket väl representerat på den globala marknaden. Elektroniska spel och annan programvara är en av våra snabbast växande och internationellt mest framgångsrika branscher. IKT-användningen i det finländska arbetslivet ligger i topp i världen.

Samtidigt är vi ett av de länder som har den högsta medelåldern, den längsta genomsnittliga livslängden och den högsta andelen pensionärer i världen. Hur står det då till med våra pensionärs IKT-vanor? Hur pass ivriga är våra pensionärer att ta i bruk datorer, pekplattor och smarttelefoner som hjälpmedel i sin vardag? Upplever pensionärerna att IKT- och självbetjäningssamhällets snabba frammarsch är en hjälp eller ett hinder i deras vardag?

Det är inte möjligt att ge ett enda, kategoriskt svar på frågorna ovan. Hur var och en förhåller sig till ny teknik och nya applikationer är en väldigt individuell fråga. Här har många andra faktorer än enbart åldern stor betydelse. När det gäller pensionärer är en viktig fråga i vilken utsträckning man använt olika digitala och mobila verktyg i arbetslivet. Likaså spelar pensionärernas finansiella situation, språkkunskaper och många andra faktorer in.

Till stor del är IKT-vanorna ändå åldersrelaterade. Enligt Kansallinen senioritutkimus 2013 rör sig hälften av dem som fyllt 55 år helt obehindrat i digitala miljöer. Detta resultat ska ändå ses mot bakgrunden att 55–64-åringarna var överrepresenterade och de 75 år fyllda kraftigt underrepresenterade bland deltagarna i undersökningen.¹⁵

Andelen vana IKT-användare minskar tydligt med stigande ålder. Av dem som pensioneras under de kommande decenni-

na har de flesta varit aktiva IKT-användare i arbetslivet. Därmed kommer vi snabbt att få ett allt större antal pensionärer som rör sig obehindrat i digitala miljöer.

Endast var fjärde som fyllt 75 har e-post

För att kunna hantera frågan är vi ändå tvungna att göra en schematisk åldersindelning. Man kan anta att en stor del av de pensionärer som idag är under 75 år i någon utsträckning haft att göra med modern teknik i arbetslivet och har en viss datorvana. De riktigt stora frågorna om hur man över huvud taget kommer till rätta i IKT-samhället gäller därför främst gruppen 75 år fyllda.

Nordlund m.fl. har inom ramen för KÄKÄTE- och LähiVerko-projekten i december 2013 intervjuat 600 finländska pensionärer i åldern 75 till 89 år. Urvalet är representativt för hela åldersgruppen på nationell nivå. De konstaterar att endast var tredje finländare som fyllt 75 år använder internet. Detta innebär att ca 290 000 finländare inte alls är delaktiga i IKT-samhället. Då både offentliga och privata tjänster i allt högre grad försvinner ur gatu-bilden till nätet, riskerar dessa medborgare att bli utan service helt och hållet.

Endast var tredje finländare som fyllt 75 år använder internet. Då allt fler tjänster försvinner till nätet riskerar dessa medborgare att bli utan service.

Av 75–89-åringarna har 24 % en e-postadress, 4 % äger en smarttelefon och 3 % en pekplatta. Störst är användningen bland 75–79-åriga män i Nyland som har arbetat i ledande ställning eller som högre tjänstemän. Användningen avtar snabbt med stigande ålder. Kvinnor och pensionärer som arbetat i produktionsledet eller som lantbrukare använder minst datorer, smarttelefoner och pekplattor.¹⁶

**Endast var tredje finländare som
fyllt 75 år använder internet.
Då allt fler tjänster försvinner
till nätet riskerar dessa
medborgare att bli utan service.**

”Tack, vi klarar oss utmärkt utan internet!”

Ett anmärkningsvärt resultat hos Nordlund m.fl. är att två tredjedelar av de 75–89-åringar som inte använder dator, smarttelefon eller pekplatta, eller ca hälften av hela åldersgruppen, inte heller anser sig ha något behov av dem. Av dem som idag inte använder någon av dessa apparater önskar sig endast 5 % en dator, 7 % en pekplatta och 4 % en smarttelefon. Av de intervjuade 75–89-åringarna använder 90 % en traditionell mobiltelefon, och de flesta av dem anser sig alltså klara sig utmärkt med den.

Av de 75–89-åringar som använder dator ser 70 % ingen orsak att öka sin användning. Omkring hälften av dem anser att det är svårt att lära sig använda nya program, webbtjänster och andra tillämpningar. Nästan hälften uppger att de helt enkelt inte är intresserade av att lära sig mer.

Nordlund m.fl. drar slutsatsen att den del av åldersgruppen som är intresserade av ny teknik redan har skaffat den utrustning de anser sig behöva och lärt sig använda den i den utsträckning de anser nödvändigt eller ändamålsenligt. En annan möjlig slutsats är att många inser nyttan med den nya tekniken först när de själva börjar använda den.

”Visst kan vi lära oss – och helst av en jämnårig eller närstående!”

En överväldigande majoritet (79 %) av alla 75–89-åringar anser att seniorer kan lära sig använda datorer lika bra som yngre bara de får rätt handledning. Detta påstående omfattas alltså i hög grad även av dem som inte använder – och inte ens anser sig behöva – dator, smarttelefon eller pekplatta.

En överväldigande majoritet (79 %) av alla 75–89-åringar anser

att seniorer kan lära sig använda datorer lika bra som yngre bara de får rätt handledning.

Av de 75 år fyllda som inte använder dator – en klar majoritet – vill endast var tionde lära sig mer om datorer. Viljan att lära sig mer är betydligt större (44 %) bland dem som redan använder dator.

Av dem som gärna lär sig mer vill 83 % helst ha handledning av någon närstående person, 54 % av någon jämnårig och 53 % av en lärare i medborgarinstitutet. De som inte använder dator vill helst lära sig av en närstående person (88 %) eller av en jämnårig (67 %).

Utifrån resultaten av Nordlund m.fl:s undersökning är det helt klart att det finns en beställning på handledning i användning av dator, smarttelefon och pekplatta och de viktigaste programmen för dem.

De flesta pensionärer vill använda program och webbtjänster på sitt eget språk. Också själva handledningen bör ske på modersmålet för att ge bästa möjliga resultat. Därför är detta en uppgift som bör skötas på målgruppens modersmål.

Många har svårt att orientera sig i IKT-djungeln

Inom informations- och kommunikationsteknologin lanseras ständigt nya tjänster, program och apparater. I allmänhet är det faktiskt så att nya, tekniskt mer avancerade lösningar är mer användarvänliga. Detta gäller dock endast enskilda lösningar. Eftersom det inte finns någon gemensam, standardiserad plattform befinner sig många pensionärer i en djungel av olika apparater och program som är sinsemellan inkompatibla och bristfälligt integrerade.

För att t.ex. en dator med Windows ska fungera över tid krävs ständigt användarstöd med uppdateringar, virusskydd mm. Långtifrån alla klarar av detta. I stället för att endast få dra nytta av dagens

**En överväldigande majoritet
(79 %) av alla 75-89-åringar
anser att seniorer kan lära
sig använda datorer lika
bra som yngre bara de
får rätt handledning.**

IKT-lösningar som ett hjälpmedel i vardagen investerar många pensionärer tid, krafter och pengar i att lära sig använda tekniken.

Ständigt nya programversioner och användargränssnitt upplevs som förvirrande. Därför rekommenderar många försäljare ett äldre operativsystem för pensionärer som skaffar en ny Windows-dator. I värsta fall leder detta till att pensionärerna inte har tillgång till de nyaste, mest användarvänliga programmen, vilket i sin tur medför att användningen blir onödigt trög och svår.

Pensionärsorganisationerna har organiserat nätverk med IKT-stöd och utbildning på frivillig basis. Detta fyller ett klart behov. Kapaciteten i ett nätverk av frivilliga kommer ändå inte på sikt att räcka till för att erbjuda ett tillräckligt användarstöd i ett system som baserar sig på persondatorer, pekplattor och andra kommersiella konsumetprodukter.

E-hemtjänsten banar väg för integrerad IKT-lösning

Redan 2007 tog Västerås kommun i Sverige i bruk en av världens första IKT-tjänster för äldreomsorgen. Sedan dessa har man byggt vidare på sina erfarenheter och utvecklat nya modeller.

Sedan januari 2013 bygger man i Västerås ut e-hemtjänsten enligt ett koncept man själv utvecklat i samarbete med andra aktörer. Man har identifierat tre huvudsakliga skäl för att satsa på e-hemtjänst i stor skala:

- Brukaren drar nytta av att ha elektronisk kontakt med hemtjänsten och sjukvården i form av ökad frihet och integritet. Man får snabbt hjälp vid behov, och det är lätt att få kontakt med brukaren oberoende av tid och plats.
- Elektroniska lösningar gör det möjligt att upprätthålla kvaliteten på vården och omsorgen då pensionärerna blir allt fler,

samtidigt som konkurrensen om kompetent personal ökar och inget tyder på att kommunernas ekonomi kommer att förbättras.

- Då nya produkter och tjänster lanseras som underlättar pensionärernas vardag har attityden till välfärdsteknologi blivit mer positiv. Fördelarna med IKT i vård och omsorg betonas allt mer.¹⁷

I Västerås förväntar man sig att e-hemtjänsten ska möjliggöra betydande inbesparingar. Om 300 klienter utnyttjar e-hemtjänst, räknar man med en nettoinbesparing efter investeringar i utbildning och utrustning på upp till 2,2 miljoner euro årligen. För denna summa kan man erbjuda traditionell hemtjänst till 170 nya klienter. På sikt räknar man med att de pengar som satsas på e-hemtjänsten ska leda till femfaldiga kostnadsinbesparingar jämfört med traditionell hemtjänst.¹⁸

På grund av problem med driftssäkerhet och integritet i kommersiella internetanslutningar har Västerås stad tillsammans med lokala bostadsbolag och bredbandsleverantörer skapat en helt ny lösning som man kallar Välfärdsbredband. E-hemtjänsten kan endast användas via Välfärdsbredbandet och är alltså inte tillgänglig via allmänna internetanslutningar.

Likaså har man tagit i bruk några standardiserade hårdvarulösningar för olika tjänster, såsom videosamtal via TV, mobil fjärrstyrd bildtelefoni och nattövervakning via kamera. E-hemtjänsten kan alltså inte användas via vilka apparater som helst. Den utrustning som behövs ingår i den helhetstjänst användaren får tillgång till. Klientavgifterna är uppbyggda på samma sätt som inom den traditionella hemtjänsten.

Säkert, stabilt IKT-system för pensionärer öppnar nya möjligheter

Ju fler användare systemet får, desto mer attraktivt blir det för olika aktörer att lansera tjänster och applikationer som kan integreras i användargränssnittet. Det finns också goda argument för att engagera nya grupper som användare av systemet. I Västerås har man börjat med att involvera pensionärernas anhöriga och personal inom andra kommunala serviceformer än hemtjänsten.

Systemets datasäkerhet och integritetsskydd garanteras av kommunen. Det kan därför också användas för tjänster som ställer stora krav på integritet, såsom kontakt med läkare, e-recept, apoteksservice, kontakter med pensionsinstitut och så vidare. Möjligheterna är i det närmaste obegränsade.

När ett system för e-hemtjänst väl tas i bruk, kommer det att växa snabbt. Användarna utgör en väl definierad målgrupp. Därför torde systemet vara attraktivt också för kommersiella aktörer. Det finns alltså goda möjligheter att göra e-hemtjänstens system till en allmän plattform för e-tjänster för pensionärer – om man så vill.

I vilken mån gränssnittet ska upplåtas för olika former av kommersiella och andra icke-kommunala tjänster är en politisk fråga som kommunen måste ta ställning till. Tekniskt finns det väldigt många möjligheter, såsom t.ex.

- Att kommunen upphandlar tidsbestämda ramavtal med företag inom exempelvis dagligvaruhandel, taxiservice, frisörs-, massörs- och pedikyr-tjänster mm., som under avtalstiden får rätt att erbjuda tjänster och varor inom e-hemtjänstens system,
- Att öppna systemet för så kallade freemium-tjänster, där grundversionen är gratis och man senare kan uppdatera till en betalversion eller köpa tilläggstjänster, eller

- Att acceptera reklamfinansierade tjänster såsom Facebook eller YouTube.

Existerande kommersiella lösningar fyller inte behovet

Innan Västerås stad gick in för sitt nuvarande system utvärderade man ett antal tjänster och produkter som riktar sig till pensionärer. Särskilt intresserade man sig för datorer, smarttelefoner och surfplattor.

Man fann att nya tekniska möjligheter i praktiken ställer större krav på brukaren. Alltför små knappar, displayer och krångliga menyer med alltför många inställningsmöjligheter hindrar många seniorer att använda tekniken. Pensionärer med bättre funktionsnivå än den genomsnittliga e-hemtjänstsklienten har dock goda erfarenheter av pekplattor.

Det finns en klar efterfrågan på lättanvända produkter och tjänster som ger nya möjligheter. I Västerås har man bl.a. sett följande problem med existerande konsumentlösningar på marknaden:

- Låsta gränssnitt som sällan motsvarar användarnas krav.
- Problem med hantering av symboler, textstorlek och rörelsekänslighet, speciellt för användare med nedsatt syn eller instabila handrörelser.
- Det är ofta alltför lätt att göra oavsiktliga ändringar som användaren senare har svårt att återställa.
- Många tjänster lagrar information på dataservrar utanför EU.
- Ur trygghets- och säkerhetssynpunkt är det viktigt att det inte går att ändra utformning eller funktionalitet.

- Grundläggande IT-säkerhet, såsom kryptering och integritetsskydd, är ofta bristfällig.
- Ansvaret för driftsäkerhet, tjänsteleverans och funktionalitet är i många konsumentprodukter oklara eller undermåliga.

En slutsats är att en välfungerande konsumentprodukt troligen kunde utnyttjas i en helhetstjänst som produceras av en leverantör inklusive installation, användarskolning, användarstöd etc.¹⁹

Med alla de utmaningar som listas ovan framstår det ändå som ett bättre alternativ att följa Västerås stads exempel och bygga upp en helt ny tjänst från grunden. På detta sätt kan kommunen behålla kontrollen över såväl utvecklingsarbete som driftssäkerhet, IT-säkerhet och helhetskostnader.

Förslag: En nationell IKT-standard för pensionärer – på flera språk!

Det lönar sig inte för de finländska kommunerna och/eller social- och hälsovårdsområdena att var för sig bygga upp egna system för e-hemtjänst och andra IKT-lösningar för pensionärer. Tvärtom finns det skäl för Social- och hälsovårdsministeriet, Institutet för hälsa och välfärd, Kommunförbundet och andra berörda aktörer att närma sig frågan på nationell nivå.

- Målet bör vara att skapa en klart definierad nationell standard, inom vilken olika leverantörer kan erbjuda paket med hårdvara, programvara, driftssäkring och användarstöd.
- Som bl.a. erfarenheterna från Västerås visar, kan det finnas skäl att hålla kontrollen över datatrafiklösningar, datasäkerhet och integritetsskydd i lokala händer.
- Systemet bör från första början planeras så att det fungerar fullt ut på finska, svenska och samiska. Detta gäller allt från

operativsystem och tillämpningar till elektroniska och tryckta manualer.

- Kravet på två- eller trespråkighet bör också skrivas in i de krav som gäller för program och tjänster som integreras i systemet.

Trend 5: Valfrihet och kvalitetskonkurrens inom servicen

Scenario A: Kommunalt servicemonopol, svår kapacitetsbrist

Fram till 2024 har lagstiftaren, social- och hälsovårdsområdena och kommunerna hållit fast vid att kommunerna ska vara den primära serviceproducenten inom äldreomsorg, primärhälsovård och socialt arbete. Politiskt har man ansett det viktigt att själva serviceproduktionen till största delen står under demokratisk kontroll.

Kommunerna utnyttjar servicesedlar och köper tjänster utifrån i begränsad omfattning. Mer än 80 % av de offentligt finansierade tjänsterna till seniorer produceras dock fortfarande av kommunala organisationer.

Då antalet klienter inom äldreomsorgen och deras vårdbehov ökat kraftigt, har det kommunala servicemonopolet lett till en betydande brist på kompetent personal. Inom primärhälsovården har invånarna rätt att välja hälsocentral oberoende av kommungränser, men inom äldreomsorgen finns ingen reell konkurrens. Produktiviteten i den kommunala serviceproduktionen har inte ökat tillräckligt. För att uppnå sparmålen inom äldreomsorgen har man därför varit tvungen att begränsa utbudet och skärpa kriterierna för tillgång till vård.

Kapacitetsbristen och bristen på kompetent personal har lett till att det i många tvåspråkiga kommuner är mycket svårt att få äldreomsorg, hälsovård eller sociala tjänster på kommunens mi-

noritetsspråk, vilket oftast är svenska. Den språkliga minoriteten försätts därför i väldigt olika ställning beroende på hemkommun.

Kapacitetsbristen inom den offentliga vården och omsorgen har lett till att de som har råd söker privata alternativ. Allt fler vuxna tecknar privat vårdkostnadsförsäkring. Det har blivit vanligt att man i 60-årsåldern börjar betala förhandsinsatser för att försäkra sig om en framtida plats på ett privat serviceboende.

En växande grupp betalar både höga skatter och finansierar sin egen äldreomsorg och hälsovård med redan beskattade pengar. Denna grupp ifrågasätter allt mer öppet den höga skattegraden, eftersom man anser att skattemedlen inte används effektivt.

Den bristfälligt fungerande kommunala äldreomsorgen och primärhälsovården har blivit en faktor som ökar klyftorna i samhället, såväl ekonomiskt som politiskt och mellan språkgrupperna. Detta gäller speciellt bland dem som fyllt 60 år. Politiskt börjar situationen framstå som allt mer ohållbar.

Scenario B: Valfrihet och kvalitetskonkurrens

Fram till 2024 har lagstiftaren, social- och hälsovårdsområdena och kommunerna målmedvetet tagit i bruk ett lagstadgat valfrihetssystem inom äldreomsorgen och primärhälsovården. Systemet bygger till stora delar på den modell som varit lagstadgad i Sverige sedan 2009.

Social- och hälsovårdsområdet eller kommunen upprätthåller systemet, definierar servicehelheter och enhetspriser, fastställer kriterier för serviceproducenter och godkänner producenter som uppfyller kriterierna.

I tvåspråkiga kommuner är personalens språkliga kompetens och förmåga att betjäna på bägge språken ett av kriterierna för godkända serviceproducenter. En del av de definierade servicehelhet-

erna är enspråkigt finska eller svenska. Då det t.ex. både finns enspråkigt finska och svenska serviceboenden är det betydligt lättare att rekrytera personal med rätt språklig kompetens.

Alla godkända offentliga, privata eller ideella serviceproducenter som vill erbjuda tjänster till de fastställda enhetspriserna ingår i ett gemensamt servicesystem, som ofta är regionalt och upprätthålls av social- och hälsovårdsområdet eller av en ansvarig kommun i regionen.

Då såväl enhetspriser som kompetens- och andra kriterier är fastslagna på förhand, uppstår en kvalitetskonkurrens på lika villkor mellan offentliga, privata och ideella serviceproducenter.

En del pensionärer väljer att anlita helt privata alternativ till en högre kostnadsnivå än det offentligt finansierade valfrihetssystemet skulle medge. Dessa står då helt för sina egna kostnader. Den allmänna uppfattningen är ändå att skattemedlen används rätt så effektivt i äldreomsorgen och primärhälsovården.

Stora förändringskrav inom äldreomsorgen

Enligt äldreomsorgslagen ska man lägga särskild vikt vid tjänster som främjar äldre personers rehabilitering och vid tjänster i hemmet, för att förebygga behovet av annan service. Målet är alltså att de äldre ska få sådant stöd att de kan bo hemma så länge som möjligt och så att behovet av anstaltsvård och serviceboende minimeras.

I det strukturpolitiska program som statsminister Katainens regering godkände i augusti 2013 sägs att man fram till 2017 ska minska nettokostnaderna inom institutionsvården för äldre med 300 miljoner euro på årsnivå. Mot bakgrund av den allmänna kostnadsökningen och den snabba ökningen av de äldsta åldersgrupperna är detta ett mycket ambitiöst mål.

Som Finne-Soveri och Noro konstaterar, förutsätter en så här hård fokusering på öppen vård att man avsätter mångsidiga resurser för stöd i hemmet, t.ex. för rehabilitering, avlastning för närståendevårdare och terminalvård. Detta är möjligt om man lyckas skapa ett helt nytt samarbete mellan olika professionella och frivilliga grupper för att skapa en fungerande och kostnadseffektiv helhet av stöd och vård i hemmet. Viktiga parter i ett sådant samarbete kunde vara proffs utanför social- och hälsovården, anhöriga, yngre pensionärer samt frivilliga och tredje sektorns organisationer.²⁰

Valfrihetsmodellen – en möjlighet för Svenskfinland

I en utredning för Finlands Kommunförbund 2014 presenteras en möjlig ny modell för den kommunala grundservicen på svenska i Helsingfors metropolområde. De största problemen gällande svensk service i metropolområdet finns inom social- och hälsovården, och i synnerhet inom äldreomsorgen. Därför behandlas servicen till seniorer mest ingående i utredningen. Den lösning som föreslås kan ändå tillämpas även inom andra sektorer av den kommunala servicen.

Ett av de förslag utredningen utmynnar i är att man kunde ta i bruk en valfrihetsmodell för vissa serviceformer inom social- och hälsovården på svenska i Helsingfors metropolområde. Den modell som redan är lagstadgad i Sverige kunde tjäna som förebild. I Sverige tillämpas valfrihetsmodellen i varierande grad inom social- och hälsovården av kommuner och landsting.²¹

I korthet innebär valfrihetsmodellen att alla offentliga, privata och ideella serviceproducenter som uppfyller de kriterier myndigheten ställt upp har rätt att erbjuda service. Kriterierna kan gälla bl.a. finansiell ställning, personalens kompetens, språkkunskaper,

personaltäthet, utrymmenas storlek och skick eller geografiskt läge.

Myndigheten definierar och prissätter servicehelheterna, godkänner de serviceproducenter som uppfyller de uppställda kriterierna och övervakar deras verksamhet. Alla offentliga, privata och ideella serviceproducenter som är villiga att erbjuda den aktuella servicehelheten till det fastställda enhetspriset kan ansöka om att bli godkända som serviceproducenter i valfrihetssystemet. Till myndighetens uppgifter hör också att informera effektivt om vilka godkända serviceproducenter som finns tillgängliga inom olika serviceformer.

Alla serviceproducenter som uppfyller de uppställda kriterierna ska godkännas. Den som har rätt till en viss kommunal serviceform får själv välja bland de godkända offentliga, kommersiella och ideella serviceproducenterna. Klientens hemkommun betalar det fastställda enhetspriset till serviceproducenten.

Också i en valfrihetsmodell är det väldigt viktigt att alla, oberoende av personliga förutsättningar, får rätt vård och omsorg. För den som av en eller annan orsak inte kan eller vill göra egna val bör det finnas ett på förhand definierat alternativ. Ofta skulle detta icke-valsalternativ vara den egna kommunens serviceproduktion, precis som idag. För en betydande del av exempelvis äldreomsorgens klienter skulle alltså övergången till ett valfrihetssystem inte innebära någon praktisk förändring.

På senaste tiden har expertröster höjts för att valfrihetsmodellen borde tas i bruk inom den skattefinansierade social- och hälsovården på nationell nivå. Ekström med flera menar att ett effektivt utnyttjande av de sammanlagda resurserna inom offentlig, privat och ideell sektor endast kan uppnås om alla serviceproducenter kan konkurrera på lika villkor.²²

Samtidigt skulle modellen garantera valfrihet för invånarna, vilket enligt Ekström m.fl. bör ses som ett värde i sig. Organiserings-

och finansieringsansvaret skulle fortfarande finnas hos kommunerna och offentliga sektorn i övrigt.

En del experter anser att inte enbart organiseringsansvaret, utan också huvudansvaret för serviceproduktionen, bör finnas hos kommunerna. I ett svar till Ekström med flera företrädare direktören vid Finlands Kommunförbund Tarja Myllärinen denna åsikt. Enligt henne har en del kommuner gjort bedömningen att serviceproduktion i egen regi ger den mest kostnadseffektiva helheten.²³

Positiv särbehandling för lika service

I många avseenden är metropolområdet unikt i Finland. Det är landets i särklass mest tätbefolkade område. Kollektivtrafiken är utbyggd på en helt annan nivå än i andra stadsregioner. Även utbudet av service inom privata och tredje sektorn är betydligt mer omfattande än i andra delar av landet.

De särdrag hos den svenskspråkiga befolkningen som ligger bakom förslaget att ta i bruk valfrihetsmodellen gäller ändå också flera andra tvåspråkiga regioner. I de flesta regioner i Svenskfinland skulle kommunerna, och speciellt deras service till pensionärer, ha mycket att vinna på en regional valfrihetsmodell för svenskspråkiga social- och hälsojänster:

- De svenskspråkiga utgör en minoritet som bor utspridd på många kommuner i regionen.
- De enskilda kommunerna klarar inte av att erbjuda alla social- och hälsovårdens serviceformer på svenska.
- Regionens hela svenskspråkiga befolkning utgör ett tillräckligt underlag för en fungerande servicelösning.
- Detta förutsätter att man kan skapa en gemensam regional servicelösning på svenska.

- Inom privata och tredje sektorn finns ett betydande svenskspråkigt serviceutbud. Detta är ändå splittrat och kunde utnyttjas betydligt mer effektivt i en gemensam lösning tillsammans med kommunerna.

I den offentliga debatten har det ibland ifrågasatts om man kan tillämpa olika förvaltnings- och servicemodeller för olika befolkningsgrupper, t.ex. på basis av modersmål. Svaret är tveklöst ja, av två skäl.

För det första är det inte ovanligt att samma offentliga service ordnas på olika sätt på finska och svenska. Det finns flera exempel på specifika organisatoriska lösningar för den svenskspråkiga servicen. Ett exempel inom den kommunala sektorn är Kårkulla samkommun.

För det andra skulle avsikten med den delvis olika strukturen för den finskspråkiga och svenskspråkiga servicen uttryckligen vara att garantera samma servicenivå på bägge nationalspråken. Detta kan möjligen anses vara en form av tillåten positiv diskriminering. I ingen händelse är det fråga om att försätta medborgarna i olika ställning på grund av språk.

Förslag: Ett fyraårigt försök med valfrihet inom social- och hälsovården

Social- och hälsovårdsministeriet borde överväga att

- I samarbete med Institutet för hälsa och välfärd, Finlands Kommunförbund och andra berörda organisationer utreda möjligheten att införa ett regionalt valfrihetssystem för svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänster.
- Detta kunde ske t.ex. i form av en fyraårig försökslagstiftning i en eller flera tvåspråkiga regioner i Finland.

- Under försöksperioden skulle man utvärdera försöket och ta ställning till om ett valfrihetssystem för social- och hälsovårdstjänster ska tas i bruk permanent i Finland och i så fall i vilken omfattning.

Institutet för hälsa och välfärd och Finlands Kommunförbund borde överväga att

- Ta initiativ till en sådan utredning som i ett första skede kunde utmynna i en försökslagstiftning.

Trend 6: En snabbt framväxande seniorekonomi

Dagens 63-åringar förväntas i medeltal leva till över 84 års ålder. Man räknar med att medellivslängden fortsätter öka. Den tid vi tillbringar som pensionärer blir alltså allt längre. Allt fler är också allt friskare i allt högre ålder. För varje år är det genomsnittliga hälsotillståndet hos en viss given åldersgrupp allt bättre, även om det givetvis också finns svåra folkhälsoproblem i de högre åldersgrupperna.²⁴

Hur förändras pensionärernas roll i ekonomin i och med denna utveckling? Vilken betydelse kommer pensionärerna under de kommande decennierna att ha som erfarna experter, aktiva medborgare och krävande konsumenter? Det är viktigt att samtidigt granska situationen såväl ur pensionärernas och pensionärsorganisationernas som ur samhällets och företagets synvinkel. Då får vi flera olika perspektiv på samma fenomen:

- *Pensionärerna* har i medeltal allt fler friska år framför sig, och en del vill gärna ha en gradvis övergång till pensionärstillvaron via regelbundet frivilligt engagemang, förvärvsarbete och/eller företagande.
- *Pensionärsorganisationerna* kan fylla en viktig roll när det gäller att organisera pensionärernas engagemang i frivilligt arbete, förvärvsarbete och/eller företagande. De kan också vara kontaktlänk mellan pensionärerna och kommuner, organisationer och företag som har behov av deras insatser. Samtidigt bör de pensionärer som inte vill eller kan arbeta beaktas i verksamheten.

- *Samhället* har tillgång till en växande resurs av pensionärer, av vilka en del gärna engagerar sig i demokratiskt beslutsfattande, frivillig verksamhet, förvärvsarbete och/eller som företagare under en del av sin pensionärstid.
- *Företagen* har tillgång till en växande grupp kvalitetsmedvetna konsumenter, som ställer mycket specifika krav på tjänster och varor.

Från välfärdsstat till välfärdssamhälle – en ny roll för pensionärerna

Ylva Krokfors beskriver hur övergången från välfärdsstat till välfärdssamhälle förändrat den samhälleliga synen på olika samfunds och organisationers roll som välfärdsproducenter. I det välfärdsstatliga tänkandet utgick man från att det offentliga helt skulle ansvara för den service medborgarna behövde.

I det nuvarande välfärdssamhället är det en naturlig utgångspunkt att tredje sektorn har en viktig roll som välfärdsproducent. Olika professionella och frivilliga aktörer inom bl.a. organisationer och föreningar, församlingar och närsamfund erbjuder tjänster som ersätter eller kompletterar de offentliga.²⁵

Samtidigt förvånas Krokfors över hur få privata serviceproducenter det faktiskt fanns i Svenska Österbotten. Hon efterlyser också en aktivare roll av t.ex. församlingar och pensionärsföreningar när det gäller att erbjuda hjälp, stöd och service som kompletterar det offentliga utbudet.

Situationen i de övriga finlandssvenska regionerna torde i stort sett vara densamma som i Österbotten. Huvudstadsregionen utgör delvis ett undantag. Där har den större befolkningstätheten, den utbyggda kollektivtrafiken och därmed den större marknaden lett till ett större utbud på privata välfärdstjänster. Detta gäller i någon

mån även tjänster på svenska. När det gäller de ideella organisationernas roll, är situationen i stort sett densamma i alla finlands-svenska regioner.

Pensionärer hjälper pensionärer – frivilligt och professionellt

Det verkar alltså finnas en tydlig beställning på strukturer som stöder ett utökat engagemang hos pensionärerna. Några av de strategiska frågorna i detta sammanhang är:

- Hur kan den resurs pensionärerna och deras organisationer utgör utnyttjas på rätt sätt?
- Vilka andra aktörer borde engageras i ett sådant arbete?
- Hur ska upplägget se ut för att alla berörda parter ska ha något att vinna på det?
- Hur kan en sådan verksamhet finansieras?

Till stor del handlar det om att bygga upp fungerande system för hur yngre pensionärer kan hjälpa seniorer, för att senare i livet själva få hjälp av nyblivna pensionärer.

Hittills har vi vanligen tänkt på pensionärens frivilliga engagemang som något man gör i relativt liten skala på det lokala planet, kanske inom ramen för den lokala pensionärsföreningens eller någon annan ideell organisations verksamhet. När vi börjar skissa på framtidens lösningar får vi börja med att lyfta synen på pensionärernas engagemang till en delvis ny nivå.

Många nyblivna pensionärer har en gedigen yrkeserfarenhet som kan vara till direkt nytta för andra pensionärer. Denna kompetens bör kunna tas i systematiskt bruk till nytta för pensionärerna. Detta kan, men behöver inte nödvändigtvis, innebära att pensionärer förvärvsarbetar som företagare eller som anställda hos någon

organisation. Lika gärna kan det handla om frivilligt engagemang, t.ex. inom ett tidsbestämt projekt, eller olika kombinationer av dessa.

Dags för en ny syn på arbete – också bland pensionärerna

Vad krävs för att vi ska kunna skapa ett system där vi i betydande skala tar i bruk den personella, kompetensmässiga och sociala resurs pensionärerna utgör i servicen till andra pensionärer? Ett viktigt första steg är att vi vågar ifrågasätta den samhälleliga synen på

- Förhållandet mellan pension och arbete samt
- Förhållandet mellan frivilligarbete och förvärvsarbete.

Hittills har vi varit vana att tänka att det normala är att en pensionär inte arbetar, åtminstone inte regelbundet. Den normala modellen har varit att man arbetar för fullt tills man blir pensionär på heltid. Likaså har vi traditionellt dragit en ganska skarp gräns mellan frivillig verksamhet och förvärvsarbete. I en brittisk rapport konstateras att en alltför skarp övergång från ett aktivt arbetsliv till pension på heltid medför stora risker både för den fysiska och mentala hälsan.²⁶ Det är alltså dags att våga ompröva dessa utgångspunkter.

Enligt Pensionsskyddscentralens statistikrapport från juli 2014 utför nästan var femte 63–67-åring, eller 67 000 personer, förvärvsarbete av något slag. I medeltal utför de förvärvsarbete under sju av årets månader och förtjänar då ca 1 000 euro per månad. Kvinnornas förvärvsinkomster är ca 20 % lägre än männens.²⁷

Antalet 63 år fyllda som väljer att utnyttja sin subjektiva rätt att kvarstå i arbetet, till högst 68 års ålder, har vuxit med 70 % från 2007 till 2012. Denna ökning ser nu ut att avstanna. I stället ökar

nu antalet personer som avgått med ålderspension på heltid och som väljer att förvärvsarbeta under pensionstiden. Denna grupp har ökat med 83 % från 2007 till 2012. Ökningen ser ut att fortsätta i samma takt.

Även om antalet förvärvsarbetande ålderspensionärer fortfarande är relativt lågt (33 000 personer 2012), är ökningen så snabb att denna trend har stor betydelse för bedömningen av pensionärernas framtid. Ingenting tyder på att denna utveckling skulle avstanna. Av de förvärvsarbetande ålderspensionärerna utgörs ca 15 % av närståendevårdare. Andelen har hållits konstant de senaste åren.

Sysselsättningsgraden bland 55–69-åringar, alltså andelen av åldersgruppen som förvärvsarbetar, har ökat stadigt de senaste 20 åren.

Allt fler pensionärer väljer att arbeta

Sysselsättningsgraden bland 55–69-åringar, alltså andelen av åldersgruppen som förvärvsarbetar, har ökat stadigt de senaste 20 åren. Den största ökningen har skett i åldersgruppen 60–64 år, från 18 % 1994 till 44 % 2013. Också i åldersgruppen 64–69-åringar har sysselsättningen mer än fördubblats från 5 % 1994 till 12 % 2013.

För bedömningen av trenderna för de kommande tio åren är utvecklingen i gruppen 55–59-åringar speciellt intressant. Även i denna åldersgrupp har sysselsättningen ökat stadigt sedan 1994. En intressant brytning skedde 2008, då sysselsättningsgraden bland 55–59-åringarna första gången översteg sysselsättningsgraden hos hela befolkningen. Sedan dess har skillnaden ökat, och 2013 arbetade 73,4 % av 55–59-åringarna mot 68,5 % av 15–64-åringarna.²⁸

Under de kommande tio åren, då dagens 55-åringar uppnår pensionsåldern, kommer de alltså att ha en starkare bakgrund i ar-

**Sysselsättningsgraden
bland 55-69-åringar, alltså
andelen av åldersgruppen
som förvärvsarbetar, har ökat
stadigt de senaste 20 åren.**

betslivet än befolkningen i medeltal. Också därför finns det skäl att anta att andelen pensionärer som väljer att förvärvsarbete kommer att fortsätta öka.

Gällande lagstiftning innebär inga hinder att förvärvsarbete för den som får ålderspension. Det gäller bara att komma ihåg några enkla grundfakta:

- Förvärvsinkomsterna påverkar inte pensionens bruttobelopp för den som är ålderspensionär på heltid.
- Däremot kan skatteprocenten stiga kraftigt om förvärvsinkomsterna inte beaktats när förskottsinnehållningen bestämdes.
- I värsta fall kan detta leda till att den slutliga nettoinkomsten av förvärvsarbetet under beskattningsåret blir mycket liten.
- För pensionärer som förvärvsarbetar gäller det alltså att planera det hela noggrant på förhand, speciellt gällande beskattningen.
- Det är viktigt att dra en klar gräns mellan frivilliga insatser och förvärvsarbete, i enlighet med Skatteförvaltningens anvisning, för att undvika oväntade skattekonsekvenser.²⁹

För att det ska bli attraktivt för pensionärer att förvärvsarbete behövs en fast struktur som gör det möjligt att planera arbetet och beskattningen kalenderårsvis. På detta sätt kan pensionärerna undvika tråkiga överraskningar i beskattningen.

Olika pensionärer har olika situation och behov. En del kanske gärna engagerar sig långsiktigt och regelbundet på helt frivillig basis. För andra bör det ingå någon form av ekonomisk kompensation för att man ska vara beredd att binda upp sig till ett regelbundet engagemang eller i mer omfattande projekt. Ofta kan en kombination av frivilligt engagemang och betalt arbete vara den optimala lösningen.

I många fall kan det då vara en bättre lösning att pensionären är verksam som företagare än att hon eller han är anställd hos någon av de medverkande aktörerna. Detta innebär betydande fördelar både för pensionären själv och för uppdragsgivarna:

- Pensionären kan flexibelt och utan tilläggsbyråkrati arbeta för flera uppdragsgivare.
- Pensionären kan fritt avtala med uppdragsgivarna om vilka insatser som är betalt respektive frivilligt arbete.
- Uppdragsgivarna betalar endast en faktura och har inga skyldigheter som arbetsgivare.
- För en företagare som har arbetsålderspension eller som fyllt 68 år är FöPL-pensionsförsäkringen frivillig. Detta innebär en stor konkurrensfördel jämfört med andra företagare.³⁰

Förslag: En finlandssvensk förmedling av pensionärernas tjänster

Svenska Pensionärsförbundet samt dess distrikt och de lokala pensionärsföreningarna gör klokt i att på ett finlandssvenskt plan och på lokal nivå

- I samarbete med kommuner, församlingar och organisationer inom tredje sektorn gå igenom inom vilka serviceformer pensionärerna kan göra en insats och pröva ut lämpliga format för detta,
- I samarbete med företagargrupper, kommunala utvecklingsbolag och nyföretagarcentraler bygga upp ett rådgivnings- och konsultationspaket som gör det möjligt att avgiftsfritt eller mycket förmånligt erbjuda pensionärer den experthjälp de behöver för att starta företagsverksamhet i liten skala, samt

- Överväga att bygga upp en lokal, regional eller finlandssvensk förmedlingstjänst för pensionärernas frivilliga och/eller betalda insatser.

I den mån organisationernas förmedlingsverksamhet gäller betalda insatser kan man tänka sig att de uppbär en liten procentuell förmedlingsavgift. Om verksamheten växer till sig, kan denna verksamhet utgöra en kännbar tilläggsfinansiering i organisationernas verksamhet.

Inom vilka verksamhetsformer kan ett frivilligt, betalt eller kombinerat engagemang av pensionärer då medföra ett betydande mervärde? Svaret beror till stor del på de lokala förhållandena och behoven. En del av det lokala arbetet bör därför vara att identifiera sådana helt eller delvis nya verksamhetsformer där pensionärernas insats är efterfrågad.

Pensionärerna som konsumenter: "Vi har inte råd att köpa billigt!"

I enkäten "Kansallinen senioritutkimus" (*Den nationella seniorundersökningen, förf. övers.*) intervjuades drygt 1 000 finländare i åldern 55–79 år under sommaren 2013. Åldersgruppen 55–64-åringar var klart överrepresenterad bland respondenterna (44 %). Endast 10 % hade fyllt 75 år.³¹

Enkäten innehöll många frågor med betydelse för konsumentbeteendet. Med denna åldersfördelning ger undersökningen en god allmän bild av hur de finländska pensionärernas konsumentbeteende kan förväntas utvecklas under de kommande decennierna.

En överväldigande majoritet av dem som svarade (81 %) höll med om påståendet "Jag är lycklig". Nästan lika många (77 %) skrev under påståendena "Med åren har jag fått allt lättare att vara mig

själv” och ”Jag är stolt över mitt liv”. De allra flesta (78 %) upplevde att de lever ett liv fyllt av aktivitet.

Sitt eget konsumentbeteende beskriver svarandena med uttrycken

- ”Jag köper bara det jag behöver”,
- ”Jag är sparsam ”,
- ”Jag är mycket pris-kvalitetsmedveten” och
- ”Hellre litet kvalitet än mycket skräp”.

Om de nuvarande och blivande pensionärerna alltså allmänt taget är tillfreds med tillvaron, finns det fortfarande plats för drömmar. De som svarat drömmer framför allt om att få hållas friska, att få resa och att få lära sig nya saker.

Utifrån den nationella seniorundersökningen kan man dra följande allmänna slutsatser angående pensionärernas konsumentbeteende under de närmaste decennierna:

- Eftersom seniorerna är rätt nöjda med livet, anser de sig inte behöva ständigt nya varor eller tjänster. Livet är i balans och det finns ingen orsak att omge sig med en massa onödiga prylar.
- Generationen över 55 år har fått sparsamhet och ekonomiskt ansvar med modersmjölken. Två tredjedelar av dem som svarade uppgav antingen att de är sparsamma eller att de endast köper det de verkligen behöver.³²

Förslag: Riktad, genomtänkt marknadsföring till en krävande kundgrupp

Senast nu är det dags för alla företag som riktar sig till konsumenter, oberoende av bransch, att vakna upp och inse vilken viktig kon-

sumentgrupp pensionärerna utgör – om marknadsföringen byggs upp på ett sätt som motsvarar deras värderingar. Om tjänsterna och produkterna erbjuds på ett sätt som beaktar pensionärernas specifika behov, uppstår ett mervärde som många är beredda att betala för.

Senast nu är det dags för alla företag som riktar sig till konsumenter, oberoende av bransch, att vakna upp och inse vilken viktig konsumentgrupp pensionärerna utgör.

- Ur marknadsföringssynvinkel har vi att göra med en mycket krävande, kvalitetsmedveten och priskänslig konsumentgrupp.
- Det lönar sig absolut för företag som riktar sig till konsumenter att göra en målmedveten strategi för marknadsföring till konsumenter över 55 år.
- Hittills har byggnadsindustrin lyckats bäst i sin marknadsföring till denna grupp. Också här finns det ändå rum för förbättring.
- Det lönar sig långt ifrån alltid att lansera speciella produkter eller tjänster för pensionärer. Tvärtom efterfrågar de flesta nuvarande och blivande pensionärer i de flesta fall samma varumärken som andra konsumenter.
- Speciella ”seniorvarumärken” kan ändå möta en efterfrågan t.ex. gällande hälsorelaterade produkter.
- För vissa tjänster, t.ex. försäkringar, kan speciella villkor eller åldersgränser upplevas som direkt diskriminerande och leda till att kunden röstar med fötterna. Här har försäkringsbolagen börjat förbättra sina villkor, men mycket återstår ännu att göra.
- Dagens och morgondagens pensionärer efterfrågar bland an-

Senast nu är det dags för alla företag som riktar sig till konsumenter, oberoende av bransch, att vakna upp och inse vilken viktig konsumentgrupp pensionärerna utgör.

nat resor, upplevelser, hälso- och motionstjänster samt god och hälsosam mat.

- Exempelvis uppgav var fjärde svarande i den nationella seniorundersökningen att man gärna äter vegetariskt. Även intresset för ekologiska och närproducerade produkter var påfallande stort.

Trend 7: Boendemiljön är allt viktigare för livskvaliteten

Den traditionella modellen: Spara, låna och köpa bostad

I en internationell jämförelse är andelen invånare som äger sin bostad väldigt hög i Finland. Detta gäller även i jämförelse med de andra nordiska länderna. Traditionellt har finländarna prioriterat en egen bostad mycket högt och varit beredda att hålla nere många andra kostnader för att ha möjlighet att köpa en bostad. Att bo på hyra har traditionellt inte ansetts vara ett fullgott alternativ för den som har möjlighet att köpa en bostad.

Efter att ha betalat av på sitt bostadslån i tio eller tjugo år har man ofta bytt upp sig till en större bostad eller ett hus och lyft ett nytt lån, på vilket man amorterat i ytterligare ett eller ett par decennier. På detta sätt har den egna bostaden för de flesta blivit den överlägset största investering man gör under sin livstid.

Ett annat utmärkande drag för den finländska bostadsmarknaden har varit att finländarna t.ex. i jämförelse med svenskarna amorterat relativt snabbt på sina bostadslån. När en finländare tar ett bostadslån, är avsikten i praktiken alltid att lånet ska återbetalas i sin helhet enligt en noga fastställd amorteringsplan. Traditionellt har många pensionärer som sålt sina skuldfria bostäder därför haft en kännbar nettoförmögenhet. Mot den bakgrunden är det naturligt att finländska senior- och servicehus hittills ofta baserat sig på ägobostäder i aktiebolagsform. Bostadsrättsföreningar och andra

modeller med små kapitalinsatser har tills vidare inte slagit igenom ordentligt i Finland.

Dessa traditionella värderingar har också lett till att de så kallade seniorlånen, som relativt snabbt slagit igenom i många andra länder, inte blivit någon succé i Finland. Dessa omvända bostadslån ingår i flera finländska bankers utbud, men har inte marknadsförts speciellt aktivt till nuvarande eller blivande pensionärer. Efterfrågan har inte heller varit speciellt stor. Det verkar som om de flesta finländare hellre vill lämna den egna bostaden i arv till sina närmaste än utnyttja dess värde för att höja sin egen levnadsstandard på ålderns höst.

Hittills tyder ingenting på att denna traditionella modell skulle vara på tillbakagång. Många skaffar sin första egna bostad redan i början av arbetskarriären. Av de 26–35-åriga finländarna äger redan 53 % sin bostad, och av 36–45-åringarna 70 %. Den högsta andelen som bor i en bostad de själva äger, 79 %, finns bland 66–75-åringarna. Efter 75 års ålder börjar andelen bostadsägare långsamt minska. Dessa siffror är mycket höga i internationell jämförelse.³³

Då försörjningskvoten försvagas och offentliga sektorns resurser minskar, kommer pensionärerna i allt högre grad att bli tvungna att finansiera sin egen vård och omsorg. Sannolikt kommer detta att leda till att värderingarna i fråga om sparande och arv förändras över tid. Eventuellt kommer seniorlån och andra sätt att utnyttja den egna förmögenheten som finansiering för löpande kostnader med tiden att vinna större spridning också i Finland.

Samtidigt behövs kostnadseffektiva alternativ för pensionärsboende. Här kan pensionärsföreningar och andra lokala organisationer ha en viktig roll både vid planeringen och genomförandet i samarbete med kommunen och andra aktörer.

”Vi vill bo kvar hemma med lättillgänglig service”

I Sverige har man under 2000-talet gjort flera stora undersökningar kring vilka faktorer som mest påverkar upplevelsen av kvalitet i boendemiljön bland pensionärer och personer som snart ska uppnå pensionsåldern. Resultaten visar tydligt att hur nöjd man är med själva bostaden endast är en del av den helhet som har betydelse för trivsel och välmående i boendemiljön.

Bland de viktigaste faktorerna som påverkar den upplevda boendemiljön finns, i viktighetsordning,

1. Närhet till dagligvaruhandel
2. Närhet till primärvård
3. Tillgängliga utemiljöer
4. Närhet till kommunikation
5. Närhet till hälsoinriktad omsorg, och
6. Möjlighet att bo kvar i närområdet³⁴

Planeringen av ett boendeområde är alltså en helhet, där bostaden i sig utgör en viktig del men många andra faktorer också påverkar slutresultatet. En aspekt som klart kommit fram i de svenska undersökningarna är att nuvarande och blivande pensionärer inte vill bo i områden eller kvarter med enbart jämnåriga. Att bo bland folk i alla åldrar upplevs som viktigt för livskvaliteten.

Att bo kvar i egnahemshuset – Exemplet Rydebäck

Många undersökningar pekar också på att pensionärer i relativt hög ålder vill bo kvar i sitt hem, eller åtminstone i området, om

utemiljön är eller görs tillgänglig med hjälpmedel som rollator, rullstol etc. Ett exempel på en ort där man låtit denna fråga få praktiska konsekvenser i samhällsplaneringen är Rydebäck utanför Helsingborg i Sverige. Rydebäck byggdes under 60- och 70-talen, och många ursprungliga invånare bor fortfarande kvar. I dag bor ca 5 000 personer i området, varav många är över 65 år.³⁵

Redan 1997 startade Helsingborgs stad ett utvecklingsprojekt där man utgick från frågan "Kan man överhuvudtaget bo var i Rydebäck som pensionär?". Man ville engagera dem som bodde i området i arbetet för att utveckla den egna boendemiljön. Tio år senare hade området genomgått en stor förändring med nytt äldreboende, mer service i centrum, träffpunkter och gemensamma lokaler.

Det målmedvetna utvecklingsarbetet fortsätter än idag. Man har fått en vårdcentral och ett flerfamiljshus med en mötesplats för seniorer. Ett byggnadsföretag planerar privata trygghetsbostäder tillsammans med kommunen, som tar ansvar för de gemensamma utrymmena. På detta sätt blir det möjligt för de äldre att sälja sina egnahemshus och ändå bo kvar i området. En ny järnväg har också byggts mellan Rydebäck och Helsingborgs centrum.

Kvarboende pensionärer gör bostadsområdet attraktivt

Då pensionärer i olika åldrar har möjlighet att bo kvar i området samtidigt som nya familjer flyttar in, kommer området att bilda en heterogen blandning av olika åldersgrupper. Med tanke på möjligheten att erbjuda kommersiell service är detta en stor fördel. En mer heterogen befolkning efterfrågar ett brett utbud av produkter och tjänster.

Denna utveckling gör det möjligt för t.ex. en större dagligvaru-

affär att bedriva en lönsam verksamhet. I dagens affärskoncept är ofta flera andra tjänster kopplade till dagligvaruhandeln. Inhyrda i affärens fastighet finns ofta också bank, post, försäkringsombud, apotek, caféer och små specialaffärer.

Som exemplet Rydebäck visar, kan en målmedveten, långsiktig satsning på att göra ett bostadsområde attraktivt för pensionärer i olika åldrar föra in områdets utveckling i en positiv spiral. Då pensionärerna bor kvar samtidigt som yngre familjer flyttar in, ökar områdets totala befolkning och blir mer heterogen. Detta gör det attraktivt att erbjuda olika serviceformer i området och att bygga ut kommunikationerna. Därmed ökar områdets attraktivitet ytterligare ur flera olika invånargrupper, och ur företagens, synvinkel.

Tills vidare har de finländska kommunerna i alltför liten grad genomfört målmedvetna, långsiktiga satsningar för att förbättra möjligheterna för seniorer att bo kvar i sin hemmiljö.

”Vi vill kontrollera planering och kostnader!”

Enligt undersökningar både i Finland och övriga nordiska länder utmärks de nuvarande och snart blivande pensionärernas generation både av kostnadsmedvetenhet och högt ställda krav på kvalitet. De finländska pensionärerna vet vad de vill ha och köper endast det de anser sig behöva. Dessa värderingar kommer klart fram bland annat i gallupen ”Kansallinen senioritutkimus” (”Den nationella seniorundersökningen”) 2013. De gäller i lika hög grad konsumtion och boende.

I Karlskrona i Sverige har kommunen och det kommunala bostadsbolaget i samarbete med den lokala seniorhusföreningen genomfört en entreprenadtävling för att få fram kostnadseffektiva pensionärsbostäder av hög kvalitet. I form av en studiecirkel har

de lokala pensionärsorganisationerna och deras medlemmar varit engagerade i hela planeringsprocessen.³⁶

I det första skedet klarade ingen offertgivare de uppställda kostnadskraven. Efter fortsatta förhandlingar har man ändå sluttit ett avtal och bygger nu ett nytt seniorboende. Det kommer att administreras som ett kooperativ med en liten startinsats för dem som flyttar in. Huset liknar ett serviceboende med gemensamma utrymmen och möjlighet både till gemensamma måltider och eget hushåll. Största delen av lägenheterna är reserverade och inflyttningen är planerad till december 2014.³⁷

Inom Karlskrona Seniorhusförening och det kommunala bostadsbolaget Karlskronahem är man övertygad om att det finns ett stort behov av flera liknande hus. Man menar att kostnaderna kan hållas låga om man kan kopiera samma koncept på flera ställen i regionen.

Planera och bygga tillsammans – en europeisk tradition på väg till Finland

Under de senaste åren har olika modeller där ett större antal nuvarande eller blivande pensionärer sluter sig samman och tillsammans planerar sitt pensionärsboende blivit populära bland annat i Tyskland, Danmark och Sverige.

I Tyskland och Danmark har man en lång tradition med olika former av bygg- och boendegemenskaper. De består av nuvarande eller blivande pensionärer som tillsammans med likasinnade planerar sitt pensionärsboende för att kunna bo och leva i samverkan med sina grannar. I Tyskland kan dessa gemenskaper få offentligt stöd på federal, delstatlig och lokal nivå.

I Danmark har organisationen Ældre Sagen, som driver de danska pensionärernas intressen, aktiverat sig i frågor som gäl-

ler boendegemenskaper. I Danmark finns totalt mer än 200 boendegemenskaper eller bofællesskab för pensionärer.

I Sverige finns ett 50-tal kollektivhus, varav ett tiotal vänder sig till nuvarande eller snart blivande pensionärer. Nedan beskrivs några exempel från olika orter i Sverige. De svenska förhållandena vad gäller klimat, byggnadsteknik etc. ligger närmast dem som råder i Finland. Till Sverige är det också lätt och förmånligt att åka och bekanta sig med projekten för den som är intresserad.

Föreningen Kollektivhus Nu organiserar många av kollektivhusen och ger råd för den som är intresserad.³⁸ Dunderbacken är ett kollektivhus i Stockholm som främst vänder sig till pensionärer. Dunderbacken prioriterar personer över 40 år utan barn. Medelåldern bland husets invånare är drygt 63 år, den yngsta är 26 år och den äldsta 82 år.

Med stigande ålder ökar behovet av trygghet, övervakning och service i samband med boendet. Likaså bör boendet vara tillgängligt med olika slags hjälpmedel. Boendet som helhet bör planeras så kostnadseffektivt som möjligt, så att man kan avsätta resurser för gemensamma utrymmen utan att den totala kostnadsnivån blir oskäligt hög. Placeringen ska gärna vara central med god tillgång till privat och offentlig service.

En finländsk modell för boendegemenskap – i bolag eller förening

De grundläggande förutsättningarna för pensionärernas boendebestånd är desamma i Finland som i de övriga nordiska länderna. Också klimatet och byggnadstekniken är i stort sett de samma. Det finns därför orsak att anta att en modell där nuvarande eller snart blivande pensionärer tillsammans planerar och låter bygga

sitt pensionärsboende kommer att bli allt mer efterfrågad också i Finland.

Sannolikt kommer efterfrågan på kollektivt planerade pensionärsboenden i form av bostadsrättsföreningar att öka också i Finland. Underskottet i de offentliga finanserna innebär att pensionärerna blir tvungna att stå för en större del av sina vårdkostnader själva. Därmed ökar efterfrågan på boendelösningar som inte förutsätter en så stor kapitalinsats.

Lagen om bostadsrättsföreningar har varit i kraft sedan 1995. Sedan dess har det bildats en del bostadsrättsföreningar, framför allt i huvudstadsregionen. Denna juridiska form har ändå inte vunnit någon större spridning i Finland. Sannolikt kommer vi under de närmaste decennierna att se en ökad efterfrågan på pensionärsbostäder i form av bostadsrättsföreningar.

I en bostadsrättsförening är kapitalinsatsen vanligen 15 % av bostadens värde. En medlem har besittningsrätt till sin bostad så länge vederlaget betalas och andra villkor uppfylls. Bostadsrätten kan inte överlåtas vidare. Då medlemmen utträder, betalas insatsen tillbaka. Bostadsrätter kunde vara en mycket lämplig form för kollektivt planerade och förverkligade pensionärsboenden.³⁹

Ju äldre vi blir, desto viktigare blir det att vi får bo och leva på modersmålet. Detta är ett faktum som bör beaktas när man planerar nya boenden för pensionärer med tanken att det ska gå att bo kvar till hög ålder. Därför har aktörer som Folkhälsan under de senaste decennierna engagerat sig för att skapa fungerande boende- och servicemiljöer för pensionärer med svenska som huvudspråk.⁴⁰

Finland: Hittills mest ägobostäder, men nya idéer slår rot

I Finland har bland andra S-Asunnot Oy via sitt dotterbolag Senioriasumisoikeus Oy på senare tid satsat på bostadsrättsbostäder för över 55-åringar enligt ett liknande koncept. Denna verksamhet är ännu i startstadiet. De första husen stod färdiga 2010, och i dag finns totalt sju hus i huvudstadsregionen och ett i Kuopio. För närvarande är alla bostäder bebodda, och inga nya hus är under byggnad.⁴¹

I Helsingfors har föreningen Aktiiviset Seniorit ry bildat ett bostadsaktiebolag, som byggt "självservicehuset" Loppukiri vid Arabiastranden. Invånarna äger sina bostäder, och prisnivån är normal för stadsdelen. För att få köpa en bostad ska man vara minst 48 år och godkännas som medlem i föreningen. I huset finns 58 lägenheter mellan 38 och 80 m², samt ca 400 m² gemensamma utrymmen såsom kök och matsal, bibliotek, tvättstuga, bastu och brasrum, gym och gästrum samt förråd och bilplatser.

Husets invånare förbinder sig att sköta dagliga sysslor som städning av gemensamma utrymmen, matlagning och diskning. På vardagar lagas gemensamma måltider, och grannhjälp är en del av livsstilen i huset. Alla bostäder är bebodda, och för närvarande finns inga bostäder till försäljning.⁴²

Föreningen Aktiiviset Seniorit bygger just nu ett andra likadant "självservicehus", Kotisatama, i Fiskehamnen i Helsingfors. Huset ska stå inflyttningsklart sommaren 2015 och ska fungera enligt samma principer som Loppukiri. Försäljningen av lägenheter pågår, och priserna rör sig kring 4 400 euro/m² + andel i gemensamma utrymmen.

För närvarande byggs den nya stadsdelen Fiskehamnen i Helsingfors. Området planeras för ca 20 000 invånare från olika ålders- och socialgrupper. På området kommer bland annat att finnas

bostadsrättsbostäder för över 55-åringar. Området planeras så att olika boende och service för olika grupper av invånare integreras så långt som möjligt.⁴³

På Busholmen i Helsingfors byggs under de närmaste åren en helt ny stadsdel. Där är ett kvarter reserverat för det finlands-svenska kvarteret Victoria, där kultur, offentlig och privat service, samt nästan alla bostadsformer är representerade. Man avser att inleda byggnadsarbetena hösten 2014 och de första delarna ska stå färdiga under 2016. I kvarteret, som ska stå klart 2017, ska bland annat ingå ARA-bostäder och ett gruppbyggnadsprojekt som byggs på de befintliga grundarnas uppdrag.

Utanför huvudstadsregionen arbetar man ofta med mindre resurser, såväl inom offentliga som privata och tredje sektorn. På mindre orter kan det vara svårt att nå en volym som möjliggör omfattande gemensamma utrymmen eller servicelösningar. Genom ett aktivt och fördomsfritt samarbete är det ändå möjligt att skapa nya lösningar.

Ett av flera exempel på detta är Folkhälsans hus i Korsholm. Det är ett samarbete mellan Folkhälsan och Korsholms kommun. Parterna äger fastigheten tillsammans. I komplexet samsas flera boendeformer: både ägarbostäder och handikappanpassade hyresbostäder, samt två gruppboenden där kommunen köper platser av Folkhälsan. I huset finns både kommunens och Folkhälsans servicefunktioner med hemservicens kontor, dagcenter för seniorer, lunchservering, terapibassäng, gym, bibliotek och brasrum. Alla invånare har möjlighet att köpa servicepaket enligt behov.

Aktivera de lokala pensionärsföreningarna!

Behovet av kostnadseffektiva pensionärsboenden med mångsidig service kommer att öka snabbt de närmaste tio åren. Speciellt kom-

mer efterfrågan på boenden som inte bygger på ägobostäder att öka. Det finns därför orsak för Svenska Pensionärsförbundet och andra organisationer som driver de finlandssvenska pensionärernas intressen att engagera sig för att få till stånd kostnadseffektiva pensionärsboenden med svenska som huvudspråk.

Behovet av kostnadseffektiva pensionärsboenden med mångsidig service kommer att öka snabbt de närmaste tio åren.

Det konkreta engagemanget bör finnas hos de lokala pensionärsföreningarna. Som erfarenheter från Umeå visar, behöver den lokala föreningen ändå mycket stöd för att kunna driva ett så stort projekt framgångsrikt.

Den lokala föreningen inom PRO, Pensionärernas riksorganisation, i den lilla stadsdelen Obbola i Umeå i Sverige beslutade i slutet av 1990-talet att undersöka förutsättningarna för ett eget pensionärsboende i Obbola. Man fann att det fanns 550 invånare över 55 år och runt 200 invånare över 65 år.

Detta ledde till att man bildade den ideella föreningen Obbolas Framtid. År 2004 bildades Trappan i Obbola, en kooperativ hyresrättsförening.

Efter misslyckade förhandlingar om andra finansieringsformer beslöt den kooperativa hyresrättsföreningen 2008 att grunda ett bolag och själv agera byggherre. När huset färdigställdes 2009, överläts det till det kommunala bostadsbolaget. Den kooperativa hyresrättsföreningen hyr nu fastigheten av bostadsbolaget. I huset finns 32 lägenheter och ett särskilt boende med 10 lägenheter, som hyrs av kommunen.⁴⁴

Bostadsrättsföreningen har kämpat hårt för att hålla kostnadsnivån nere. Kapitalinsatsen är ca 17 000 euro oberoende av lägenhetens storlek. För en tvåa på cirka 50 kvadratmeter är vederlaget omkring 600 euro per månad. För detta får invånarna ett tryggt boende i sin hemmiljö, nära affär, busshållplats, bibliotek och Folkets hus.

**Behovet av kostnadseffektiva
pensionärsboenden med
mångsidig service kommer att
öka snabbt de närmaste tio åren.**

Den kommunala hemtjänstens lokala kontor är inrymt i huset. Bostadsrättsföreningens restaurang i huset serverar varje dag lunch och middag till självkostnadspris. Föreningen har 217 medlemmar och när en lägenhet blir ledig skickas ett erbjudande ut till alla. Hittills har lägenheterna alltid gått åt, men tills vidare har ingen kö uppstått.⁴⁵

Förslag: Lokala strategier för kollektivt planerade pensionärsboenden

Förutsättningarna för att förverkliga projekt liknande dem i Karlskrona och Umeå varierar från ort till ort i Svenskfinland. Som dessa exempel visar, kan den lokala pensionärsföreningen ändå ha en viktig roll när det gäller att ta initiativ till ett boendeprojekt och att förmedla sina medlemmars önskemål och förväntningar. För att kunna föra framgångsrika förhandlingar om själva byggnadsprojektet, finansiering etc. behöver den lokala pensionärsföreningen ändå ofta expertstöd av andra aktörer.

Svenska Pensionärsförbundet kunde överväga att starta ett projekt där man på en mer detaljerad nivå tar del av olika lokala projekt i Sverige, med målet att kunna stöda de lokala pensionärsföreningar som har intresse att engagera sig i lokala boendeprojekt. Arbetet kunde t.ex. omfatta följande skeden:

- Samtal på förbunds nivå med pensionärsorganisationer i Sverige om deras erfarenheter,
- Studieresor till utvalda orter där man bekantar sig med framgångsrikt genomförda projekt för att skapa kostnadseffektiva pensionärsboenden i olika slags miljöer,
- En kortfattad handbok för finlandssvenska pensionärsföreningar som vill engagera sig för att skapa kostnadseffektivt bo-

ende för nuvarande och blivande pensionärer, t.ex. i form av en bostadsrättsförening, och

- En satsning på expertstöd till 2–3 pilotprojekt i olika delar av Svenskfinland.

Trend 8: Ett pensions-system i förändring

Pensionsutgifterna i Finland utgör ca 25 miljarder euro per år. Pensionsutbetalningarna finansieras till största delen med inflytande pensionspremier och till en mindre del med avkastningen av fonderade medel. Ca 80 cent av varje utbetald pensionseuro finansieras med inflytande pensionspremier.

Detta innebär att pensionssystemets ekonomiska bärkraft är mycket känsligt för minskningar i de inflytande pensionspremierna. Också avkastningen på de fonderade medlen inverkar, men i mindre grad. Varje pensionsslag finansieras separat. Därför är pensionslagen var för sig känsliga för variationer i premievolymen, till exempel på grund av strukturella förändringar på arbetsmarknaden.

När går dagens och morgondagens 25-åringar i pension?

År 2012 var den förväntade pensioneringsåldern för 25-åringar 60,9 år. Man uppskattade alltså att de som fyllde 25 år 2012 i medeltal kommer att avgå med pension vid 60,9 års ålder. Skillnaden mellan de officiella pensionsåldrarna och den förväntade reella medelpensionsåldern är alltså betydande.

Pensionsskyddscentralen räknar med att den förväntade pensioneringsåldern för 25-åringar 2025 kommer att vara 61,5 år. Kalkylen bygger på tidigare utveckling och existerande befolkningsprognoser. Enligt prognosen kommer alltså den verkliga pensioneringsåldern att stiga, men alltför långsamt.⁴⁶

Ett centralt mål för den nationella pensionspolitiken är att

åstadkomma en höjning av den förväntade pensioneringsåldern så att den 2025 är minst 62,4 år. Den nationella målsättningen ligger alltså nästan ett år över den nuvarande prognosen. Eftersom vi talar om medeltal för hela åldersgruppen är skillnaden betydlig. För att uppnå den nationella målsättningen krävs systematiska, målmedvetna åtgärder för att minska skillnaden mellan de officiella pensionsåldrarna och den reella medelpensionsåldern.

Frågor som gäller pensionssystemets grunder, såsom t.ex. en eventuell höjning av pensionsåldrarna, kan inte behandlas mer utförligt i detta sammanhang. De kommer ändå i hög grad att påverka pensionärernas tillvaro under de kommande decennierna. Det handlar om en helhet där delarna påverkar varandra. Några av de centrala frågorna i detta sammanhang är:

- Kommer det att gå att finansiera vårt nuvarande pensionssystem i framtiden?
- Står vi oundvikligen inför stora förändringar, såsom en höjning av pensionsåldrarna, högre pensionspremier eller lägre utbetalade pensioner?
- Hur och när borde dessa förändringar i så fall genomföras?
- Hur påverkar strukturella förändringar på arbetsmarknaden, t.ex. personalminskningar hos staten och kommunerna, antalet försäkrade och därmed finansieringsbasen för de olika pensionslagen?
- Borde pensioneringsåldrarna knytas till den förväntade medellivslängden, och i så fall hur?

Dessa och många andra viktiga frågor i sammanhanget analyseras ingående i Pensionsskyddscentralens rapport 05/2013. En viktig slutsats i rapporten är att den skillnad mellan den nominella och reella pensioneringsåldern som beskrivs ovan består vid en eventuell höjning av pensioneringsåldrarna.

Exempelvis skulle en höjning av de nominella pensioneringsåldrarna med två år innebära att den reella genomsnittliga pensioneringsåldern skulle stiga med ca ett halvt år. I rapporten behandlas också möjligheten att binda pensioneringsåldrarna till den förväntade medellivslängden.

Förslag: Tydlighet i verksamhet och åsikter

Eventuella större ändringar i pensionssystemets grunder bör föregås av en bred offentlig debatt. Viktiga parter är givetvis statsmakten, pensionsinstitutet och arbetsmarknadsparterna. Lika viktigt är ändå att pensionärernas intresseorganisationer aktivt deltar i debatten.

Skillnaderna i ålder bland pensionärerna är över 40 år; deras ålder är från knappt 60 år till drygt 100. Vill pensionärernas organisationer vara attraktiva för alla måste verksamheten vara bred med speciell tyngdpunkt på sådant som attraherar yngre och nya pensionärer. Antalet medlemmar ökar just nu, men utmaningen är att uppfattas som viktig och intressant också i framtiden och därmed förbli attraktiv.

Stora förändringar av vårt samhälle berör också pensionärerna. Just nu är både pensionssystemet och t.ex. vårdsystemet föremål för stora förändringar. Sådana kommer också att ske i framtiden. En organisation, som vill ha genomslag som intressebevakare, bör var väl fokuserad, tydlig och saklig.

Pensionärernas organisationer gör klokt i att:

- Ständigt förnya och anpassa verksamheten till intressena och behoven bland medlemmarna samt till förändringarna i samhället i stort, samt
- Som intressebevakare våga prioritera tydligt, vara noggrann i

argumenteringen samt också notera andra grupperns rättmätiga behov när välfärden fördelas.

Förslag och rekommendationer

I detta kapitel finns alla förslag och rekommendationer som ingår i de tidigare kapitlen samlade. En del av förslagen riktar sig till flera olika aktörer. Förslagen hänger också delvis samman innehållsmässigt. Det lönar sig alltså att läsa kapitlet som en helhet. För närmare motiveringar till förslagen hänvisas till de tidigare kapitlen.

Sök nya servicelösningar, inrätta svenska sektioner för tjänster till seniorer!

För kommunen kan de lokala språkförhållandena innebära att man bör:

- Söka nya servicelösningar, eventuellt tillsammans med grannkommunerna, privata aktörer och tredje sektorn, för att uppnå tillräcklig volym i den svenska servicen.
- Grundligt analysera vård- och servicekedjorna ur specifika klientgruppers, t.ex. de svenskspråkiga 85 år fylldas, perspektiv och göra nödvändiga förändringar i verksamhetens strukturer.
- Engagera äldrerådet i kommunen och de lokala organisationer som driver de svenskspråkiga pensionärernas, klienternas eller patienternas intressen samt beakta deras synpunkter i utvecklingsarbetet.
- Överväga att inrätta en sektion för svenskspråkig service till seniorer i sådana fall då den språkliga fördelningen bland seniorerna klart avviker från hela befolkningens språkliga fördelning.

För de svenskspråkiga pensionärsorganisationerna och andra organisationer som driver de svenskspråkiga klienternas intressen är det i detta sammanhang viktigt att:

- Aktivt rikta sig till de instanser i kommunen som ansvarar för boende och service för seniorer och framföra sina synpunkter, både direkt och via medlemmarna i kommunens äldreråd.
- Vid behov initiera en diskussion med kommunens ledning om behovet av en sektion för svenskspråkig service till seniorer inom något av organen i kommunen.

Skapa en nationell IKT-standard för seniorer – på tre språk!

Det finns skäl för Social- och hälsovårdsministeriet, Institutet för hälsa och välfärd, Kommunförbundet och andra berörda aktörer att överväga en nationell IKT-standard för seniorer.

- Målet bör vara att skapa en klart definierad nationell standard, inom vilken olika leverantörer kan erbjuda paket med hårdvara, programvara, driftssäkring och användarstöd.
- Som bl.a. erfarenheterna från Västerås visar, kan det finnas skäl att hålla kontrollen över datatrafiklösningar, datasäkerhet och integritetsskydd i lokala händer.
- Systemet bör från första början planeras så att det fungerar fullt ut på finska, svenska och vid behov på samiska. Detta gäller allt från operativsystem och tillämpningar till elektroniska och tryckta manualer.
- Kravet på två- eller trespråkighet bör också skrivas in i de krav som gäller för program och tjänster som integreras i systemet.

Inled ett fyraårigt försök med valfrihet inom social- och hälsovården!

Social- och hälsovårdsministeriet borde överväga att:

- I samarbete med Institutet för hälsa och välfärd, Finlands Kommunförbund och andra berörda organisationer utreda möjligheten att införa ett regionalt valfrihetssystem för svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänster.
- Detta kunde ske t.ex. i form av en fyraårig försökslagstiftning i en eller flera tvåspråkiga regioner i Finland.
- Under försöksperioden skulle man utvärdera försöket och ta ställning till om ett valfrihetssystem för social- och hälsovårdstjänster ska tas i bruk permanent i Finland och i så fall i vilken omfattning.

Institutet för hälsa och välfärd och Finlands Kommunförbund borde överväga att:

- Ta initiativ till en sådan utredning som i ett första skede kunde utmynna i en försökslagstiftning.

Starta en finlandssvensk förmedling av pensionärernas tjänster!

Svenska Pensionärsförbundet samt dess distrikt och de lokala pensionärsföreningarna gör klokt i att på ett finlandssvenskt plan och på lokal nivå:

- I samarbete med kommuner, församlingar och organisationer inom tredje sektorn gå igenom inom vilka serviceformer pensionärerna kan göra en insats och pröva ut lämpliga format för detta,

- I samarbete med företagarorganisationer, kommunala utvecklingsbolag och nyföretagarcentraler bygga upp ett rådgivnings- och konsultationspaket som gör det möjligt att avgiftsfritt eller mycket förmånligt erbjuda pensionärer den experthjälp de behöver för att starta företagsverksamhet i liten skala, samt
- Överväga att bygga upp en lokal, regional eller finlandssvensk förmedlingstjänst för pensionärernas frivilliga och betalda insatser.

Arbeta med riktad, genomtänkt marknadsföring till en krävande kundgrupp!

Företag som riktar sig till konsumenter, oberoende av bransch, gör klokt i att bygga upp en målmedveten marknadsföring till pensionärer, där deras specifika behov beaktas.

- Ur marknadsföringssynvinkel har vi att göra med en mycket krävande, men också köpstark och kvalitetsmedveten konsumentgrupp.
- Det lönar sig absolut för företag som riktar sig till konsumenter att göra en målmedveten strategi för marknadsföring till konsumenter över 55 år.
- Hittills har byggnadsindustrin lyckats bäst i sin marknadsföring till denna grupp. Också här finns det ändå rum för förbättring; framtidens pensionärer vill inte bo i skilda servicehus eller senior kvarter.
- Ofta, men inte alltid, lönar det sig att lansera speciella produkter eller tjänster för pensionärer. Lika ofta efterfrågar nuvarande och blivande pensionärer samma varumärken som andra konsumenter. Speciella ”seniorvarumärken” möter

ändå en klar efterfrågan t.ex. gällande hälsorelaterade produkter.

- För vissa tjänster, t.ex. försäkringar, kan speciella villkor eller åldersgränser upplevas som direkt diskriminerande och leda till att kunden röstar med fötterna. Här har försäkringsbolagen börjat förbättra sina villkor, men mycket återstår ännu att göra.
- Dagens och morgondagens pensionärer efterfrågar bland annat resor, upplevelser, hälso- och motionstjänster samt god och hälsosam mat.
- Exempelvis uppgav var fjärde svarande i den nationella seniorundersökningen att man gärna äter vegetariskt. Även intresset för ekologiska och närproducerade produkter var påfallande stort.

Gör upp lokala strategier för kollektivt planerade pensionärsboenden!

Svenska Pensionärsförbundet borde överväga att starta ett projekt där man på en mer detaljerad nivå tar del av olika lokala projekt i Sverige, med målet att kunna stöda de lokala pensionärsföreningar som har intresse att engagera sig i lokala boendeprojekt. Arbetet kunde t.ex. omfatta följande skeden:

- Samtal på förbunds nivå med pensionärsorganisationer i Sverige om deras erfarenheter,
- Studieresor till utvalda orter där man bekantar sig med framgångsrikt genomförda projekt i olika slags miljöer,
- En kortfattad handbok för finlandssvenska pensionärsföreningar som överväger att engagera sig i ett lokalt boendepro-

jekt i form av ett bostadsaktiebolag eller en bostadsrättsförening, och

- En satsning på expertstöd till 2–3 pilotprojekt i olika delar av Svenskfinland.

Tydlighet i verksamhet och åsikter!

För att få genomslag bör intressebevakningen hos pensionärsorganisationerna och andra som bevakar pensionärernas intressen vara fokuserad, tydlig och saklig.

Pensionärernas organisationer gör klokt i att:

- ständigt förnya och anpassa verksamheten till intressena och behoven bland medlemmarna och till förändringarna i samhället i stort, samt
- som intressebevakare våga prioritera tydligt, vara noggranna i argumenteringen och notera andra gruppers behov när välfärden fördelas.

Suomenkielinen yhteenveto

Eläketurvakeskuksen mukaan vanhushuoltosuhte tulee vuodesta 2012 vuoteen 2025 heikkenemään 29,0 prosentista 40,7 prosenttiin. Tämä muutos selittyy lähes kokonaan 65 vuotta täyttäneiden lukumäärän kasvulla. Samalla julkisen velan kasvu jatkuu huomattavasti verotulojen kasvua nopeammin.

Julkisen talouden kriisi, heikkenevä vanhushuoltosuhte ja eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyysvaje luovat suuria muutospaineita. Uusien ratkaisujen tarve ei koske pelkästään julkisia palveluja, vaan myös esimerkiksi eläkeläisten asumista, tieto- ja viestintäteknillisiä ratkaisuja sekä yritysten nykyisille ja tuleville eläkeläisille suunnattua markkinointia.

75 vuotta täyttäneistä suomalaisista joka kolmas käyttää internetiä. 75–89-vuotiaista joka neljännellä on sähköpostiosoite, neljällä prosentilla älypuhelin ja kolmella prosentilla tabletti. Noin 290 000 suomalaista on siis tietoyhteiskunnan ulkopuolella. Julkisten ja yksityisten palvelujen siirtyessä verkkoon nämä kansalaiset uhkaavat jäädä kokonaan ilman palveluja.

Jokaisen kunnan ja/tai sote-alueen ei kannata rakentaa omia ratkaisujaan esimerkiksi sähköistä kotipalvelua varten. Sen sijaan Sosiaali- ja terveysministeriön, THL:n, Kuntaliiton ja muiden toimijoiden kannattaa lähestyä asiaa yhdessä, kansallisella tasolla. Tavoitteena tulee olla eläkeläisille suunnattujen julkisten ja yksityisten sähköisten palvelujen helppokäyttöisen ja toimintavarmun kansallisen alustan rakentaminen. Tarkkaan määritellyn standardin tulisi sisältää kaikki tarvittavat laitteet, ohjelmistot, automaattiset päivitykset, toimintavarmat tietoliikenneyhteydet ja muun infran sekä käyttäjätuen. Yleistyessään tällaisesta standardisoidus-

ta tietoteknisestä alustasta voi tulla hyvin houkutteleva myös yksityisten palvelujen jakelukanavana.

Viime aikojen julkisessa keskustelussa verorahoitteisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tulevaisuudesta on sekä asiantuntija- että päättäjätaholta ehdotettu potilaan tai asiakkaan valinnanvapauteen perustuvan ”raha seuraa käyttäjää”-järjestelmän käyttöönottoa. Ruotsin julkisissa terveyspalveluissa tällainen, tarkan julkisen valvonnan alainen järjestelmä on toiminut vuodesta 2009. Suomessa järjestelmää voitaisiin ensin kokeilla esimerkiksi Helsingin metropolialueen ruotsinkielisessä perusterveydenhuollossa ja vanhustenhuollossa, kuten Kuntaliiton tammikuussa 2014 julkaisemassa raportissa ehdotetaan.

Julkisten sote-palvelujen saatavuuden parantaminen on esimerkki tavoitteesta, jonka saavuttamiseksi yhtä kieliryhmää koskevat erillisratkaisut voivat tulla kysymykseen. Käytännön tavoitteena on tällöin ruotsinkielisten palvelujen laadun ja saatavuuden nostaminen vastaavien suomenkielisten palvelujen tasolle. Vastaa- vasti suomenkielisiä erillisratkaisuja saatetaan tarvita sellaisissa kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistökieli on ruotsi.

Keskimäärin eläkeläiset elävät terveisin yhä pidempään. Kasva- va osa eläkeläisistä toivoo asteittaista siirtymistä työelämästä eläke- keelle. Tämä voi tapahtua vapaaehtoistyön, ansiotyön ja/tai yritys- toiminnan kautta. Eläkeläisjärjestöillä voi olla tärkeä rooli eläke- läisten työn koordinoinnissa ja markkinoinnissa. Ne voivat myös toimia käytännön linkkinä eläkeläisten sekä heidän palvelujaan tarvitsevien yritysten, organisaatioiden ja kuntien välillä. Paikal- listen eläkeläisyhdistysten kannattaakin vakavasti harkita eläke- läisten vapaaehtoisten ja maksullisten palvelujen välitystoiminnan käynnistämistä.

Yhteiskunnan näkökulmasta eläkeläiset muodostavat merkit- tävän resurssin, jota ei tähän asti ole aina pystytty hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla. Vapaaehtois- tai ansiotyön lisäksi

moni eläkeläinen osallistuu mielellään demokraattiseen päätöksentekoon tai järjestötoimintaan. Näihinkin yhteyksiin eläkeläisten edustama kokemustausta tuo merkittävän lisäarvon.

Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten asumiseen liittyvät arvot ovat hyvin konservatiiviset. Asuntonsa omistaa 36–45-vuotiaista suomalaisista 70 % ja 66–75-vuotiaista peräti 79 %. Myöskään ns. seniorilainoille eli käänteisille asuntolainoille ei ole ollut Suomessa suurta kysyntää. Edelleen moni suomalainen haluaa omistaa asuntonsa, maksaa asuntolainansa pois ja jättää perintöä jälkeläisilleen. Myös valtaosa yksityisistä palvelu- ja senioritaloista ovat asunto-osakeyhtiöitä, joissa suuri osa asunnoista on omistus-asuntoja.

Osakeyhtiömuoto edellyttää kuitenkin asunnon hankkijalta isoa kertasijoitusta. Tähän eivät läheskään kaikkien eläkeläisten resurssit riitä. Eläkeläisjärjestöjen kannattaisikin yhdessä kuntien ja muiden paikallisten tahojen kanssa edistää kustannustehokkaiden asumismuotojen, kuten asumisoikeusyhdistysten, synnyttämistä. Kansallisella tasolla eläkeläisjärjestöillä voisi olla tärkeä rooli paikallisten tahojen neuvonnassa ja tietotaidon välittäjänä.

Julkisen talouden kriisin ja heikentyvän huoltosuhteen seurauksena eläkeläiset joutuvat kuitenkin tulevaisuudessa käyttämään yhä enemmän omia resurssejaan oman hoivan ja hoidon kustantamiseen. Tällöin kustannustehokkaiden asumismuotojen kysyntä tulee kasvamaan. Suomessa rakennetaan jo nyt asumisoikeusyhdistysmuotoisia palvelu- ja senioritaloja. Todennäköisesti tämä trendi tulee Suomessakin voimistumaan, muiden Pohjoismaiden tapaan.

Kesällä 2013 suoritettussa Kansallisessa senioritutkimuksessa 55 vuotta täyttäneet suomalaiset kuvasivat itseään kuluttajina lauseilla ”ostan vain tarvitsemani”, ”olen säästeliäs”, ”olen erittäin hinta-laaturietoinen”, sekä ”mieluummin vähän ja hyvää kuin paljon ja huonoa.”

Nykyiset ja tulevat eläkeläiset ovat siis yleisesti ottaen tyytyväisiä elämäänsä. Unelmille on kuitenkin vielä sijaa. Halutaan pysyä terveinä, matkustella ja oppia uutta. Jatkuvasti ei kuitenkaan tarvita uusia tavaroita. Sen sijaan eläkeläiset – nykyiset ja tulevat – muodostavat erittäin laatu- ja hintatietoisen, vaativan mutta myös kasvavan ja ostovoimaisen kuluttajaryhmän. Alaan katsomatta yritysten kannattaakin suunnitella markkinointinsa tämä ryhmä mielessä.

Noter

- 1 Larsen 2006, s. 2
- 2 Sveriges Pensionärsförbund 2014
- 3 Statistikcentralen 2014
- 4 velkakello.fi
- 5 Kansantalous ja julkinen talous 2014
- 6 Statens revisionsverk 2014
- 7 Schwab et al. 2014
- 8 Schwab & Sala-ì-Martin 2013
- 9 Schwab & Sala-ì-Martin 2013, s. 4-5
- 10 Förslag till kommunallag 30 § 4 mom.
- 11 Risku et al. s. 22
- 12 Finnäs 2013, Statistikcentralen
- 13 Finnäs 2013, s. 12
- 14 Turunen 2003, s. 23
- 15 Kansallinen Senioritutkimus 2013, s. 26-27
- 16 Nordlund m.fl. s. 4-6
- 17 Marklund 2012, s. 5
- 18 Marklund 2012, s. 16
- 19 Marklund 2012, s. 24-26
- 20 Finne-Soveri & Noro 2014
- 21 Henricson 2014, s. 26-33
- 22 Ekström et al. 2014, s. 13-15
- 23 Myllärinen 2014
- 24 Risku et al. s. 22
- 25 Krokfors 2009, s. 17
- 26 2030 vision, s. 12
- 27 Kannisto 2014, s. 17-18; 23-24
- 28 Kannisto 2014, s. 32
- 29 Skatteförvaltningen 2013
- 30 4 § i lagen om pension för företagare (1272/2006)
- 31 Kansallinen Senioritutkimus 2013
- 32 Korhonen 2013
- 33 Tilastokeskus 2013
- 34 PRO 2013, s. 6-8

- 35 PRO 2013, s. 11-12
- 36 www.seniorhus.se
- 37 PRO 2013, s. 14-15
- 38 www.kollektivhus.nu
- 39 3 kap i lagen om bostadsrättsföreningar (1072/1994)
- 40 <http://www.folkhalsan.fi/startside/Var-verksamhet/Seniorer/Bo-pa-Folkhalsan/>
- 41 <http://www.setlementti.fi/s-asunnot/asumisoikeusasuminen/kohteet/>
- 42 <http://aktiivisetseniorit-fi.directo.fi>
- 43 <http://www.uuttahelsinki.fi/sv/fiskehamnen>
- 44 PRO 2013, s. 15-16
- 45 www.trappanobbola.se
- 46 Risku et al. 2013, s. 26-28

Källförteckning

- 2030 vision. The best – and worst – futures for older people in the UK. London: Independent Age, 2014. <http://www.independentage.org/media/692748/2030-vision-report.pdf>
- Aktiiviset Seniorit ry: <http://aktiivisetseniorit-fi.directo.fi>
- Appelberg, Björn & Saarela, Tuula. Depression hos äldre. Finska Läkaresällskapets Handlingar 2/2013. http://www.fl.s.fi/Site/Data/884/Files/2_2013_08.pdf
- Arbetsgruppen för ett nationellt utvecklingsprogram för närståendevården. Slutrapport. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet, 2014. <https://www.julkari.fi/handle/10024/116146>
- Eek, Cecilia et al. Kommunal eller enskild regi, spelar det någon roll? En jämförelse av utförande av vård och omsorg om äldre. Stockholm: Socialstyrelsen, 2012. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2012/2012-5-30>
- Ekström, Bo-Erik et al. Vuosikymmenen valinta. Näin sote-uudistus pelastetaan. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta, 2014. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2014/05/Vuosikymmenen-valinta.pdf>
- Eloisa ikä – ohjelma-asiakirja. Helsinki: Raha-automaattiyhdistys ja Vanhustyön keskusliitto ry., 2014. <http://www.eloisaika.fi/aineisto/ohjelma-asiakirjat/>
- Englund, Gunilla. ”Det är som att komma hem.” Betydelsen av svenskspråkig service för klienter inom social service. Helsingfors: FSKC, 2008. http://www.fskompetenscentret.fi/page105_sv.html
- Finlands statsskuld i realtid: www.velkakello.fi
- Finne-Soveri, Harriet & Noro, Anja: Voimavarat pitää kohdentaa vanhusten kotihoitoon. Helsingin Sanomat 14.6.2014.
- Finnäs, Fjalar. Finlandssvenskarna 2012. En statistisk rapport. Helsingfors: Svenska Finlands Folkting, 2013. <http://www.folktinget.fi/sv/publikationer/view-56731-3151>
- Folkhälsans seniorboende: www.folkhalsan.fi/startsidea/Var-verksamhet/Seniorer/Bo-pa-Folkhalsan/
- Föreningen Kollektivhus Nu: www.kollektivhus.nu
- Förslag till ny kommunallag. Helsingfors: Finansministeriet, 2014. http://www.vm.fi/vm/sv/04_publikationer_och_dokument/03_ovriga_dokument/20140508Utkast/name.jsp
- Henricson, Marcus. En förvaltningsmodell för svensk service i metropolområdet. Helsingfors: Finlands Kommunförbund, 2014. http://shop.kommunerna.net/product_details.php?p=2953
- Henriksson, Linnéa. En- eller tvåspråkiga lösningar. Om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar. Helsingfors: Tankesmedjan Magma, 2011. http://www.magma.fi/images/stories/reports/mpm2_1eller2.pdf

- Kannisto, Jari. Eläkkeellä ja työssä. Tilastoraportti eläkeläisten työnteosta. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2014. Svensk sammanfattning och länk till rapporten på finska: http://www.etk.fi/sve/service/ingangssida/1048/arkiv?contentPath=sv/tiedotteet_uusi/10072014_forvarvsarbete_i_pensionsaldern_intresserar&date=10.07.2014&tab=notices
- Kansallinen Senioritutkimus. Helsinki: ET-lehti ja 15/30 Research, 2013. Sammanfattning: <http://www.slideshare.net/1530research/kst-2013-julkaisutilaisuus>
- Kansantalous ja julkinen talous 2014. Helsingfors: Finlands Kommunförbund, 2014. <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/kuntatalous/kuviot/kuntatalouden-tilastot-kansantalous-julkinen-talous/Sivut/default.aspx>
- Karlskrona Seniorhusförening: www.seniorhus.se
- Kastberg, Gustaf. Vad vet vi om kundval? En forskningsöversikt. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting, 2010. <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/vad-vet-vi-om-kundval-en-forskningsoversikt.html>
- Kempe, Magnus et al. Framtidens äldre. Stockholm: Kairos Future, 2012. Sammanfattning: <http://www.kairosfuture.com/se/publikationer/rapporter/framtidens-aldre/>
- Keppola, Erika. Kultainen vanhuus – ei onnistu tällä asunnolla. Taloussanomatt 11.3.2013. <http://www.taloussanomatt.fi/raha/2013/03/11/kultainen-vanhuus-ei-onnistu-talla-asunnolla/20133566/139>
- Kommittédirektiv, Dir. 2012:91. Framtida valfrihetssystem inom socialtjänsten. Stockholm: Sveriges regering, 13.9.2012. <http://www.regeringen.se/sb/d/15771/a/199212>
- Kooperativa bostadsrättsföreningen Trappan: www.trappanobbola.se
- Korhonen, Riitta. Ikääntyvien mallimaa. Talouselämä 37/2013. <http://www.talouselama.fi/Tebatti/kysymykset/tehdaan+tasta+ikaantuvien+mallimaa/a2210860>
- Krokfors, Ylva. Kartläggning om behovet för gerontologiskt socialt arbete i Österbotten. Helsingfors: FSKC, 2009. http://www.fskompetenscentret.fi/page107_sv.html
- Kvarteret Victoria i Helsingfors: <http://www.kvarteretvictoria.fi>
- Kysely jälkiasennushissien rakentamisen arvioidusta vaikutuksesta ikääntyneiden ihmisten kotona asumisen mahdollistamiseen. Lahti: Global Research & Data Services, 2014. http://files.kotisivukone.com/hissin.fi.kotisivukone.com/tiedostot/kysely_jalkiasennushissien_vaikutuksesta_.pdf
- Larsen, Gitte. Why megatrends matter. Köpenhamn: Institutet för fremtidsforskning, 2006. <http://www.cifs.dk/scripts/artikel.asp?id=1469>
- Lassila, Jukka et al. Eläkeiän sitominen elinaikaan – miten käy työurien ja tulojaon? Helsinki: Eläketurvakeskus, 2013. http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/tutkimusjulkaisut/raportit/elakeian-sitominen_elinaikaan_miten_kay_tyourien_tulojaon_7.pdf

- Marklund, Magdalena. Att införa e-hemtjänst – erfarenheter från Västerås stad. Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet, 2012. <http://www.viktigvasteras.se/chemtjanst/e-hemtjanst-rapporter/>
- Myllärinen, Tarja. Vain kunta voi ottaa laajan vastuun asukkaistaan. Helsingin Sanomat 13.6.2014. <http://www.hs.fi/mielipide/Vain+kunta+voi+ottaa+laajan+vastuun+asukkaistaan/a1402548611082>
- Nordlund, Marika & Stenberg, Lea & Lempola, Hanna-Mari. Tietoteknologian käyttö ja käyttämättömyyden syyt 75–89-vuotiailla. Kooste kyselytutkimuksesta. Helsinki: Käkäte-projekti ja Lähiverkko-projekti, 2014. http://www.ikateknologia.fi/images/stories/Julkaisut/Gallup-kooste_172x248_netti.pdf
- Olkinuora, Hilikka. Parasta ikää. Helsinki: Werner Söderström, 2010.
- PRO:s framtidsrapport. Stockholm: Pensionärernas Riksorganisation, 2014.
- Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva. Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+ kulttuuribarometrin tuloksia. Helsinki: Cupore, 2012.
- Risku, Ismo et al. Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat 2013. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2013. http://www.etk.fi/fi/service/julkaisut/440/julkaisut?contentPath=fi%2Fjulkaisut%2Ftutkimusjulkaisut%2Fraportit%2Flakisaaateiset_elakkeet_pitkan_aikavalin_laskelmat_2013
- Schwab, Klaus & Sala-i-Martin, Xavier. The World Competitiveness Report 2013–2014. Geneva: World Economic Forum, 2013. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf
- Schwab, Klaus et al. The Europe 2020 Competitiveness Report, Geneva: World Economic Forum, 2014. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Europe2020_CompetitivenessReport_2014.pdf
- Seniorhus Karlskrona. Karlskrona Seniorhusförenings webbplats. <http://seniorhus.se>
- Settlementti-föreningarnas bostadsrättsbostäder för över 55-åringar: <http://www.settlementti.fi/s-asunnot>
- Skatteförvaltningens anvisning A31/200/2013: Beskattning av talko-, grannhjälp- och utbytesarbete som utförs av fysiska personer [http://skatt.fi/sv-FI/Detaljerade_skatteanvisningar/Inkomstbeskattning_av_personkunder/Beskattning_av_talko_grannhjalps_och_utb\(29591\)](http://skatt.fi/sv-FI/Detaljerade_skatteanvisningar/Inkomstbeskattning_av_personkunder/Beskattning_av_talko_grannhjalps_och_utb(29591))
- Stadsdelen Fiskehamnen i Helsingfors: <http://www.uuttahelsinki.fi/sv/fiskehamnen>
- Statens revisionsverks särskilda berättelse till riksdagen: Rapport om granskningen av och tillsynen över finanspolitiken. Helsingfors: Statens revisionsverk, 2014. http://www.vtv.fi/files/3992/B15_2014rd.pdf
- Statistikcentralens konjunkturindikator för produktionen, mars 2014. Helsingfors: Statistikcentralen, 2014. http://www.tilastokeskus.fi/til/ktkk/2014/03/ktkk_2014_03_2014-05-15_tie_001_sv.html
- Statistisk årsbok om social- och hälsovården. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd, 2013. <http://www.julkari.fi/handle/10024/114974>
- Sveriges Pensionärsförbunds pressmeddelande 13.6.2014. <http://www.spf.se/newsShow.asp?nodeid=152859>

- Söderström, Eivor & Montonen, Mia. ”Vad hjälper närståendevårdaren att orka?”
Helsingfors: FSKC, 2009. http://www.fskompetenscentret.fi/page107_sv.html
- Tilastokeskus: Elämänvaihe vaikuttaa asumistoiveisiin – työura valinnan mahdollisuuksiin. Helsinki: Tilastokeskus, 2013. http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2013_02.html
- Turunen, Timo. Tillämpning av de riksomfattande målen för områdesanvändningen i samband med planläggningen. Helsingfors: Miljöministeriet, 2003. [http://www.ym.fi/sv-FI/Aktuellt/Publikationer/Markanvandnings_och_bygglagen_2000/Handledning_9_Tillampning_av_de_riksomfa\(4518\)](http://www.ym.fi/sv-FI/Aktuellt/Publikationer/Markanvandnings_och_bygglagen_2000/Handledning_9_Tillampning_av_de_riksomfa(4518))
- Vaarama, Marja et al. 80 vuotta täyttäneiden koettu elämänlaatu. Teoksessa Vaarama, Marja et al. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Terveuden ja hyvinvoinnin laitos, 2010. <https://www.julkari.fi/handle/10024/80297>
- Vartiainen, Anssi. Kuuden suurimman kaupungin vanhusten sosiaali- ja terveyspalvelujen ja kustannusten vertailu. Helsinki: Kuusikko-työryhmä, 2013. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_08_09_Kuusikko_vanhp_4_2013.pdf
- Väyrynen, Riikka & Kuronen, Raija. Institutionsvård och boendeservice inom socialvården. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd, 2013. http://www.thl.fi/sv_SE/web/sv/statistik/amne/aldre/institutionsvard_och_boendeservice
- Äldres boende idag och i framtiden. Stockholm: Pensionärernas Riksorganisation, 2013. http://www.pro.se/Global/PRO%20riksorganisationen/Leva-bo/Boendepolitik/PRO_BoendekonferensL_mars2013.ppt

Magma-studier

2 • 2009

Finlands okända historia

En studie av Janne Holmén som granskar hur den svenska tiden 1150–1809 behandlas i gymnasieundervisningen i Finland.

3 • 2009

Svenskans ställning i metropolen

En studie av Marianne Mustajoki som analyserar språkkonsekvenserna av samarbetslösningar i huvudstadsregionen.

1 • 2010

Det svenska i Finland år 2030

En scenariorapport om svenskans framtid utgående från förändringen i vår omvärld.

2 • 2010

Kommunreformens konsekvenser för församlingarna

En studie av Bengt Klemets som behandlar församlingsidentitet och strukturer i de nya kyrkliga samfälligheterna.

3 • 2010

Det sammanhållande kittet

En studie av minoritetsmedier i Europa av Tom Moring och Sebastian Godenhjelm.

4 • 2010

Religionens återkomst – Uskonnon ylönousemus

Brytningspunkter i kyrkan och kulturen. Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara, red. Tvåspråkig publikation.

1 • 2011

Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää?

Pasi Saukkonen analysoi ajankohtaisia kirjoja ja lehtiartikkeleita sekä verkkokeskustelua. Varför irriterar finlandssvenskarna? Pasi Saukkonen analyserar mediedebatten. Sammandrag på svenska.

2 • 2011

Invandringens samhällsekonomiska konsekvenser

Jan Saarela kartlägger immigrationens effekter på arbetsmarknad, företagande och utrikeshandel. Med fokus på Svenskfinland jämförs olika kommuners förmåga att hantera invandringen.

3 • 2011

Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser

Åsa Palviainen går igenom dagens läge med den obligatoriska svenskan i finskspråkiga skolor och eventuella konsekvenser av alternativen.

4 • 2011

Det går hårt

Linnea Hanell analyserar den skrivna finlandssvenskan ur ett sverigesvenskt perspektiv.

5 • 2011

Affärer eller business?

Wilhelm Barner-Rasmussen analyserar språkanvändningen i det ekonomiska samarbetet mellan Finland och Sverige. Behövs svenskan fortfarande eller har engelskan tagit över?

6 • 2011

Språket på agendan i metropolen

Med fokus på social- och hälsovården ritar Johanna Westman upp en vägkarta för hur förändrade strukturer kunde stärka det svenska serviceutbudet i huvudstadsregionen.

1 • 2012

Via svenska – Den svenskspråkiga integrationsvägen

Karin Creutz och Mika Helander kartlägger och analyserar invandrarens behov av och intresse för integration på svenska i huvudstadsregionen.

2 • 2012

Journalismen kohtalo mediamurroksessa – Överlevnadsstrategier för minoritetsmedier

Hannu Olkinuora behandlar kvalitetsjournalistikens framtid, Marit Ingves belyser EU:s mediepolitik medan Lia Markelin jämför situationen för fyra minoritetsspråk inom public service.

3 • 2012

På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten

Genom intervjuer med elever i svenska skolor kartlägger Camilla Kovero 11–18-åringars språkliga bakgrund, preferenser och attityder. Studien visar hur en tilltagande tvåspråkighet påverkar identiteten och svenskans roll.

4 • 2012

Enligt lika grunder – Samanlaisten perusteiden mukaan

Gustav Björkstrand gör en språkkonsekvensbedömning av de föreslagna strukturmodellerna för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. På svenska och finska i samma publikation.

1 • 2013

”De talar finska över huvudet på mig” – perspektiv på svenskspråkig mentalvård

Eini Pihlajamäkis studie belyser svenskspråkiga mentalvårdsklienters situation i ljuset av de stora förändringar mentalvården genomgått i Finland. Rapporten avslutas med konkreta rekommendationer för att säkerställa vård på svenska.

2 • 2013

Den nya kommunen – en studie av tidigare kommunsammanslagningar

Med Lovisa, Pargas, Raseborg och Vörå som fallstudier visar Maria Brommels hur en sammanslagning påverkat bl.a. den nya kommunens service och närdemokrati sett ur invånarperspektiv.

3 • 2013

Svenska språköar och finska utskär

Lina Laurent ger en levande bild av verkligheten på svenska språköar i landet. Exempel från finska gemenskaper på svenska områden och samiska språköar ingår.

4 • 2013

Tvåspråkiga skolor?

Marketta Sundman analyserar fördelar och risker med att införa skolor med både svenska och finska som undervisningsspråk. Olika typer av tvåspråkiga skolor definieras.

4 • 2013

Tarvitaanko Suomessa kaksikielisiä kouluja?

I samma publikation analyserar Sundman frågeställningen på finska. Större fokus läggs på tvåspråkighetens inverkan på barnens utveckling och skolframgång.

1 • 2014

Yrittäjänä Suomessa

– maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksia

Med hjälp av 46 intervjuer beskriver Katja Bloigu verkligheten för företagare med invandrarbakgrund i Finland. Den finskspråkiga rapporten visar hur den resurs företagarna utgör kunde tillvaratas bättre.

Övrig Magmalitteratur

Europeisk mosaik – Nationella minoriteter som utmaning

Sten Berglund och Kjetil Duvold ger i denna bok en överblick över de nationella minoriteterna i Europa och placerar minoritetsproblematiken i ett större politiskt sammanhang. Utgiven i juni 2010.

Den obligatoriska svenskan – en historisk analys

Erik Geber granskar argumentationen, debatten och processerna som lett till kritiska omröstningar i riksdagen om undervisningen i svenska på 1960-, 1990- och 2000-talet. Magma pm 1, 2010.

En- eller tvåspråkiga lösningar – om språkliga konsekvenser vid sammanslagningar

Linnéa Henriksson diskuterar fördelar och risker med olika alternativ för svenskspråkiga enheter inom den offentliga sektorn. Magma pm 2, 2011.

”Enligt vårt förmenande” – Sju österbottniska röster om kommunernas framtid

Sju svenskösterbottniska kommun- eller stadsdirektörer ger sin syn på kommunernas framtid. Med kommentar av Ole Norrback. Magma pamflett 2012.

Rätten till utbildning – Framtidsperspektiv för Svenska skolan för synskadade

Karin Linnanmäki går igenom de synskadades möjligheter och situation inom utbildning med konkreta rekommendationer för framtiden. Magma pm 3, 2014.

Marcus Henricson

Guldålder – men inte för alla

Pensionärsliv år 2024

I samhällsdebatten behandlas åldrandet ofta som en ökad börda i en tid då den offentliga sektorn tvingas spara. Magma's rapport, som har genomförts i samarbete med Svenska pensionärsförbundet, vill vara mindre probleminriktad genom att betrakta både risker och möjligheter. Klart är att kostnaderna för vården ökar. Och risken finns att den demografiska utvecklingen hämmar den ekonomiska tillväxten. Samtidigt öppnas nya möjligheter när allt fler finländare får välja hur de vill använda sin tid. Seniorerna är i medeltal friskare och bättre bemedlade än för tjugo år sedan. De konsumerar varor och tjänster, de kan arbeta deltid och de aktiverar sig i olika föreningar. Seniorerna utgör en resurs.

Magma's framåtblickande omvärldsanalys behandlar centrala utvecklingstrender, seniorekonomin, behoven av vård och service, konsekvenserna av den tekniska utvecklingen, polariseringen mellan olika grupper av pensionärer och de språkliga särbehoven.

Syftet med rapporten är att stödja planeringen inom organisationer som arbetar med pensionärsfrågor. Dessutom kan den tjäna som verktyg för pensionärer som själva vill påverka sin framtid. Rapporten innehåller också ett antal rekommendationer och åtgärdsförslag.

Magma-studie 2 • 2014

ISBN 978-952-5864-51-9

9 789525 864519